

Antropologie obecná II

Postavení člověka v systému živočichů a vznik homininů

Doc. Václav Vančata

Antropologický ústav Př F MU

Co je vlastně evoluce hominidů ?

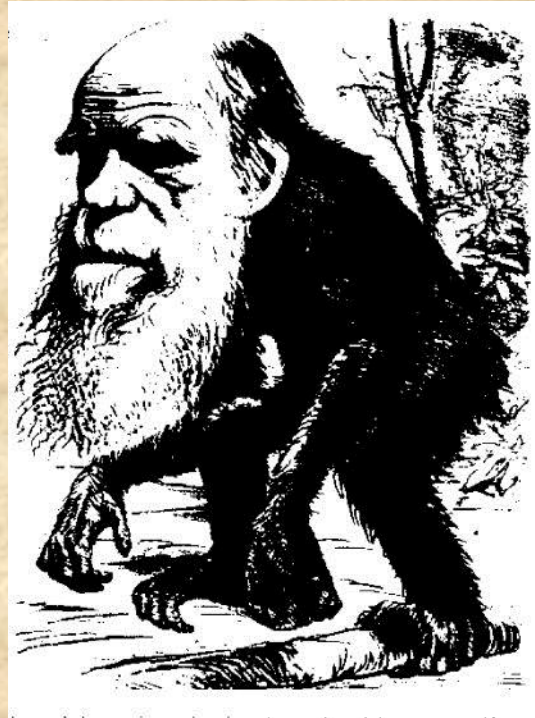

Evoluci hominidů je chápána různě

Představy romantické a sociálně vědní

Antropocentrismus

Člověk je zcela unikátní bytost odlišná lidskou kulturou, myšlením a dalšími výhradně lidskými vlastnostmi od všech dalších organismů

Lineární pojetí evoluce hominidů

Antropocentrismu versus biologismus

Primatologie

ontogeneze
chování, soc.struktura

ekologie
ochrana prostředí

Primáti (*Primates*)

- řád savců, do něhož patří jako biologický druh také člověk. Současná systematika primátů vymezuje více než **350 druhů primátů**.
- Jsou býložraví, všežraví, výjimečně hmyzožraví a žijí převážně v tropech a subtropích. Většinou jsou to čtyřnozí středně velcí savci (od 1 do 50 kg) se sociálním způsobem života vázaným na stromy.
- Je to jeden z nejstarších v současné době stále žijících řádů savců, jehož evoluce započala zřejmě ve svrchní křídě zhruba 85 miliony lety.
- Současní primáti se od ostatních savců liší polouzavřenou nebo uzavřenou orbitou, chrupem s vyčnívajícím špičákem a zubním vzorcem 2–1–(4)3(2)–3, chápavou pětiprstou končetinou s nehty (nikoliv dráčky), specifickým způsobem viděním, relativně rozvinutým mozkem. U antropoidních primátů pak i rozvinutou mozkovou kůrou a mozečkem. Hlavním smyslovým orgánem je zrak, důležitý je i sluch. Čich má většinou doplňkový význam. Charakteristická je velká vnitrodruhová i mezidruhová biogeografická, ekologická, potravní a sociální diverzita.
- **Současní primáti tvoří homogenní skupinu, kterou lze rozdělit na tři jasně definované skupiny: poloopice, nártouny a vyšší primáty**

řád: *Primates* – Primáti

miniřád: *Prosimii* - Poloopice

nadčeleď: *Loroidea*

čeleď: *Lorisidae* - outloňovití

čeleď: *Galagonidae* - kombovití

nadčeleď: *Lemuroidea*

čeleď: *Cheirogaleidae* - makiovití

čeleď: *Megaladapidae* (*Lepilemuridae*)

čeleď: *Lemuridae* - lemurovití

podčeleď: *Lemurinae* - lemuři

podčeleď: *Hapalemurinae* - hapalemuři

čeleď: *Indridae* - indriovití

čeleď: *Daubentoniidae* – ksukolovití

miniřád: *Tarsiiformes* - Nártouni

nadčeleď: *Tarsioidea*

čeleď: *Tarsiidae* - nártounovití

miniřád: *Anthropoidea* - vyšší primáti

superčeleď: *Platyrrhina* - širokonosí primáti

nadčeleď: *Ceboidea*

čeleď: *Callithricidae* - kosmanovití

podčeleď: *Callimiconinae* - kalimikové

podčeleď: *Callithricinae* - kosmani

čeleď: *Cebidae* - malpovití

podčeleď: *Aotinae* - mirikiny

podčeleď: *Callicebinae* - titiové

podčeleď: *Cebinae* - malpy

čeleď: *Atelidae* - chápanovití

podčeleď: *Pitheciinae* - chvostani

podčeleď: *Atelinae* - chápani

superčeleď: *Catarrhina* - úzkonosí primáti

nadčeleď: *Cercopithecoidea*

čeleď: *Cercopithecidae* - kočkodanovití

podčeleď: *Cercopithecinae* - kočkodani

podčeleď: *Colobinae* - hulmani

nadčeleď: *Hominoidea*

čeleď: *Hylobatidae* - gibbonovití

čeleď: *Hominidae* - hominidé

podčeleď: *Ponginae* - orangutani

podčeleď: *Paninae* - šimpanzi

podčeleď: *Homininae* - lidé

Poloopice a vyšší primáti se vyvíjeli paralelně minimálně od spodního eocénu, a proto mnohé podobné adaptace vznikly paralelně a nejsou přímo srovnatelné

ANTHROPOIDEA
vyšší primáti

**Poloopice a vyšší primáti
se však liší v mnoha**

PROSIMII
polopice

fylogeneticky podstatných znacích

srostlá kost čelní
a dolní čelist

nesrostlá kost čelní
a dolní čelist

očnice je plně
uzavřená

velký mozek,
primární je zrak

očnice je zezadu
otevřená

malý mozek s výraznou
čichovou funkcí

velké špičáky

stavba ucha
podobná člověku

dlouhé čelisti,
malé špičáky

není vetvořen
kostěný zvukovod

zuby jsou v zásadě
podobné člověku,
vyjíměčně chybí
poslední stoličky

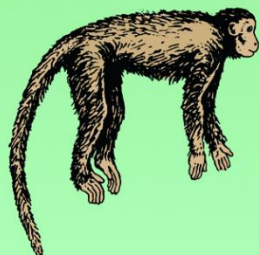

smyslové a vnitřní
orgány jsou podobné
lidským

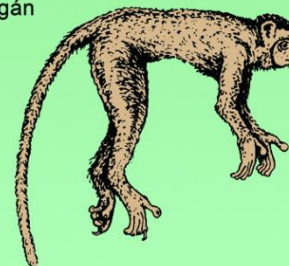
zubní hřebínek
z dolních řezáků,
častá modifikace
a redukce zubů,
podjazykový orgán

tapetum lucidum
odrazová vrstva
v očních bulvách

barevné vidění
nepohyblivé uši
čich málo výkonný

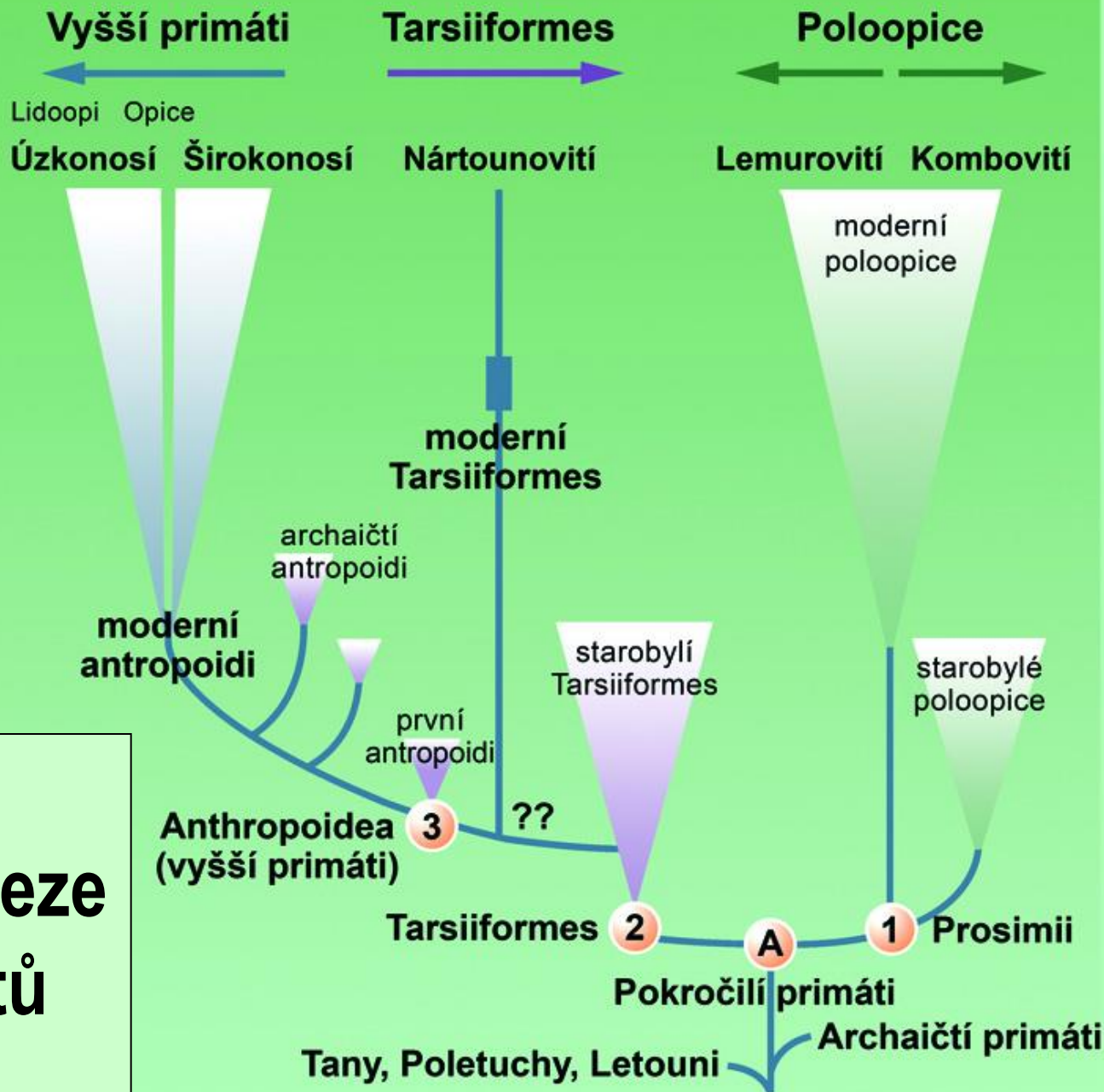
výborný čich
rhinarium („vlhké nozdry“)
pohyblivé ušní boltce

nehty na prstech

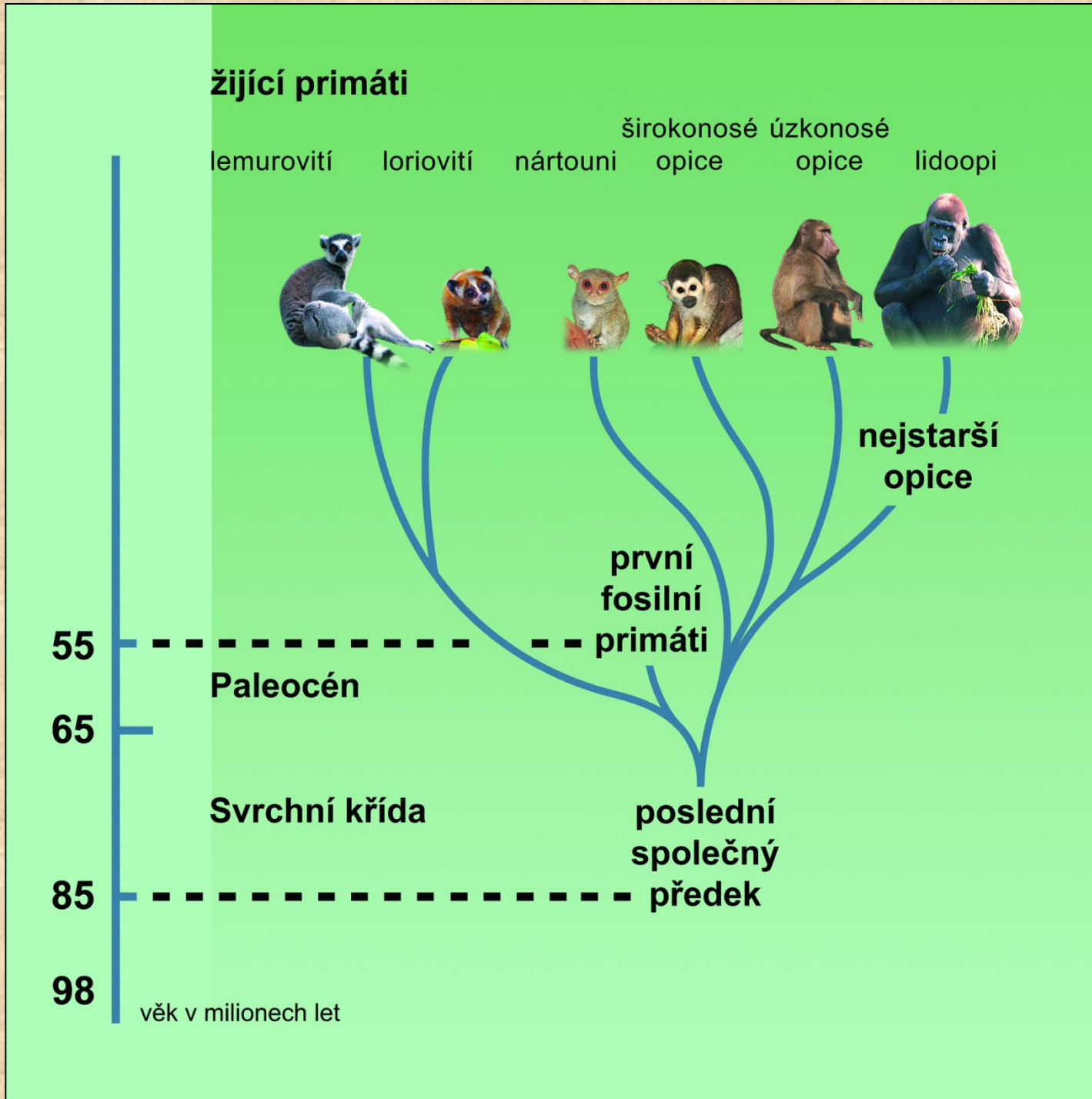
velmi dlouhé
zadní končetiny

čistící pseudodrápek

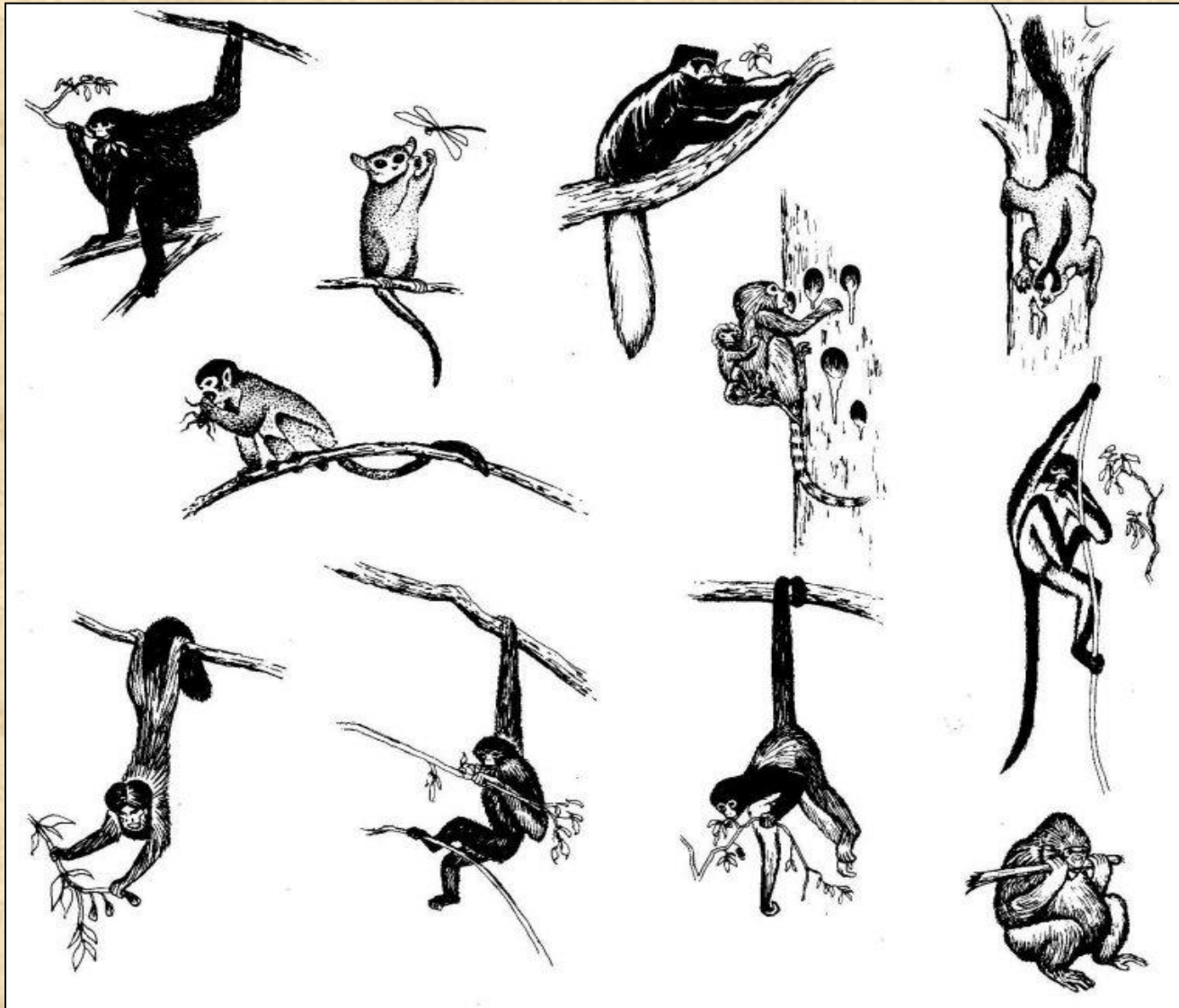
Fylogeneze primátů

Teorie paralelního vývoje poloopic a vyšších primátů v třetihorách

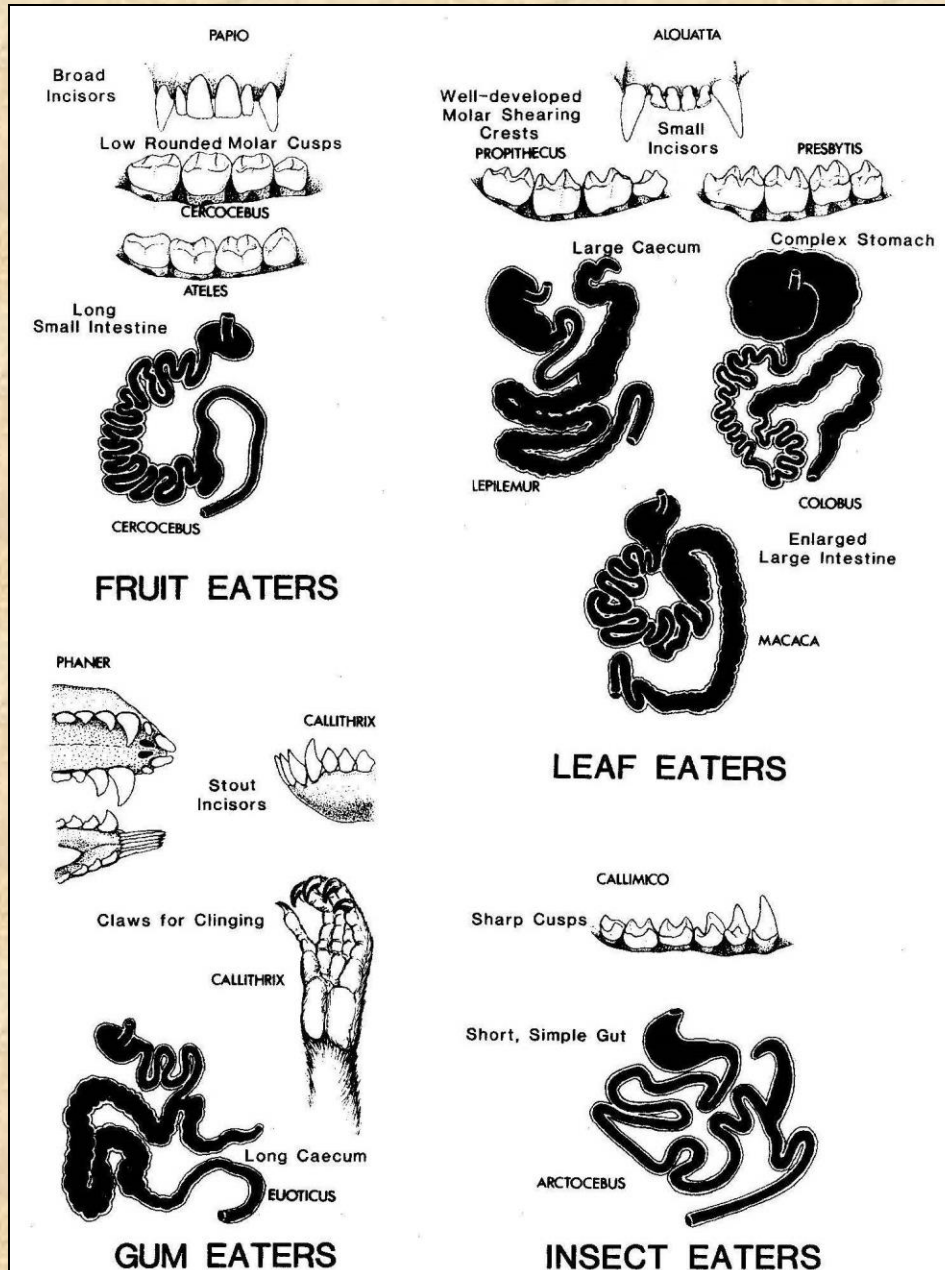

Ekologické adaptace primátů

Potravní adaptace primátů

Frugivorie

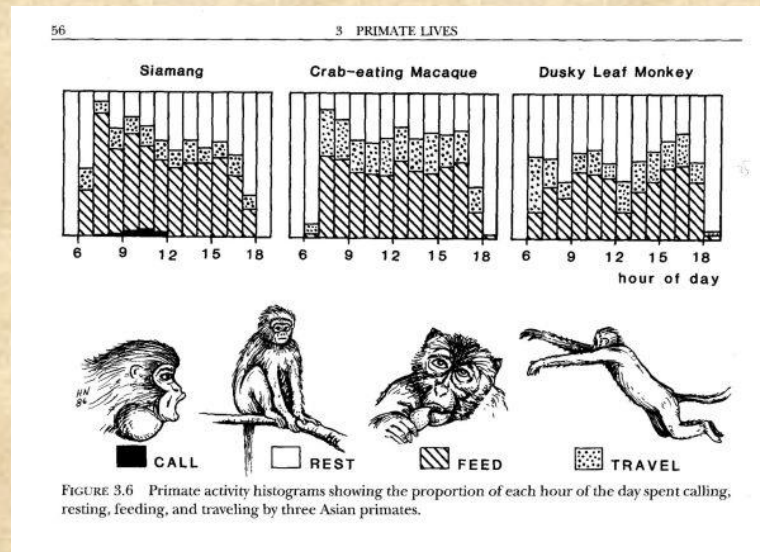

Folivorie

Gumivorie

Insectivorie

Chování primátů a jeho projevy

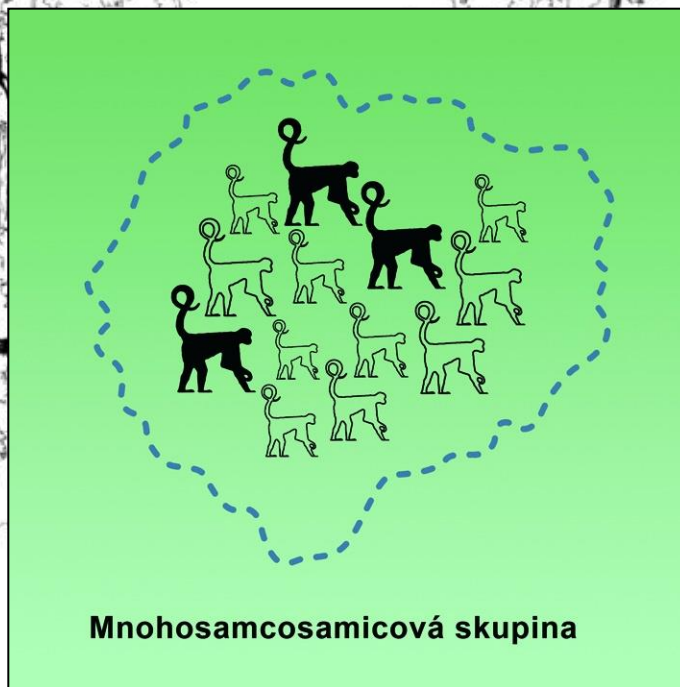
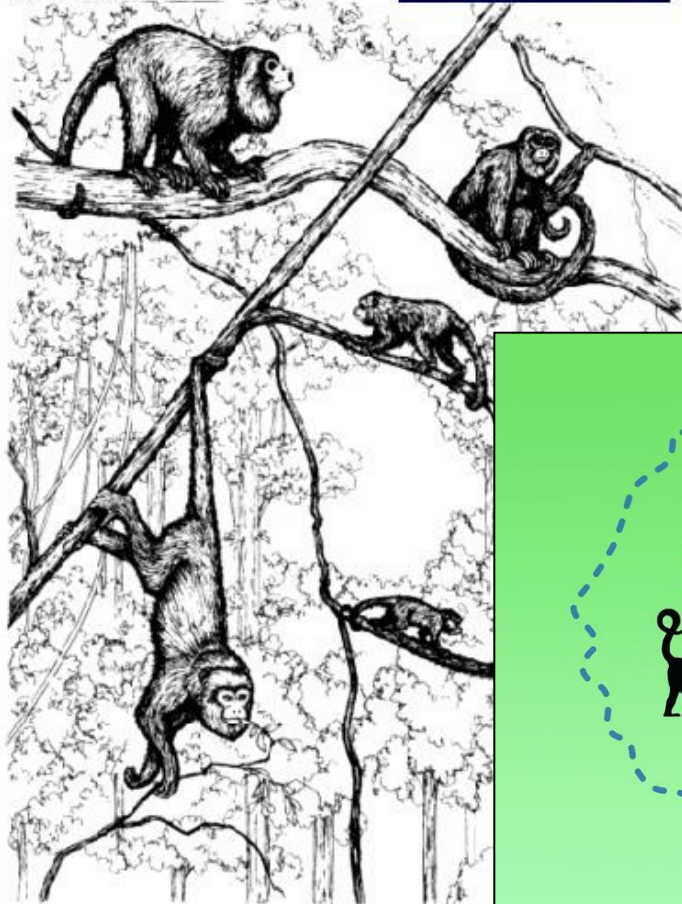
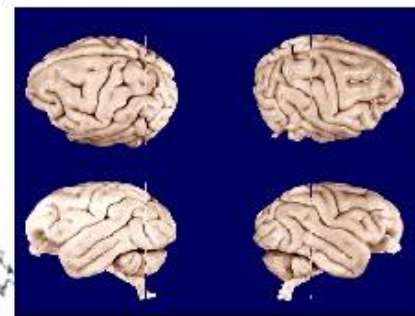
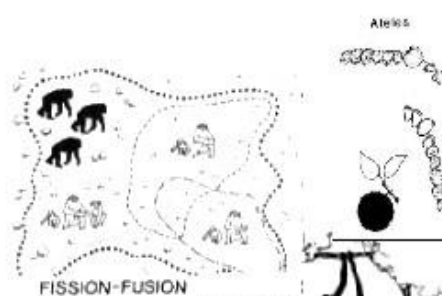
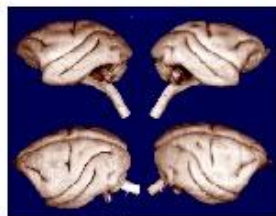

Chování:

Lokomoční, potravní,
sociální, herní, rodičovské, sexuální,
agonistické

Projevy chování:

komunikace, žraní, agrese, kopulace, aj.
vždy vznikají v interakci s ekologickými podmínkami

Malé teritorium, tendence k listožravosti
teritorialita, silná vokalizace, silně dominantní chování samců

Velké teritorium, tendence k všežravosti
složité chování a sociální struktura, samice partnery samcům

Životní historie primátů

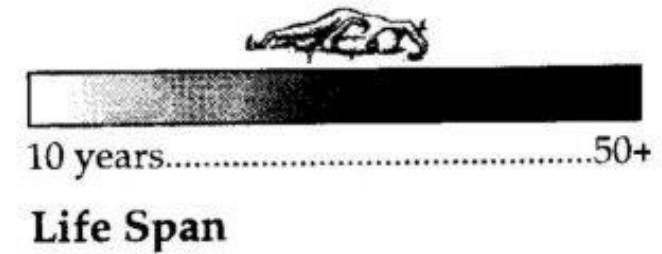
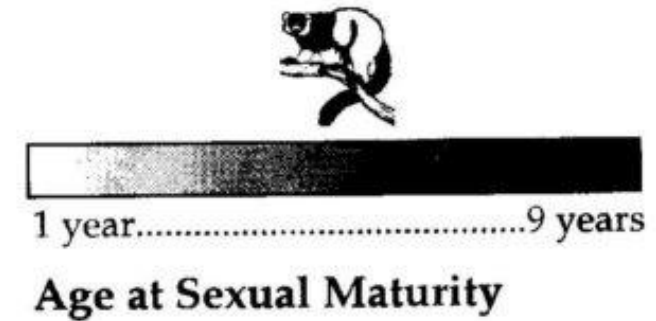
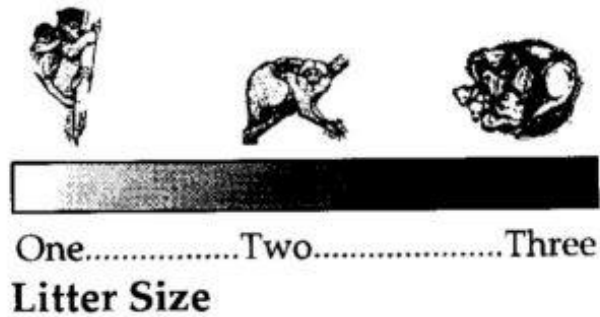
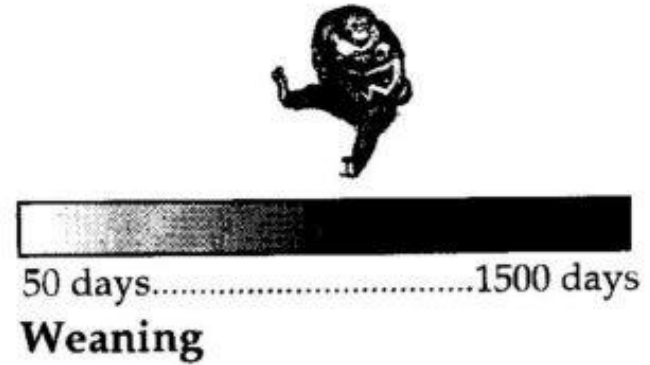
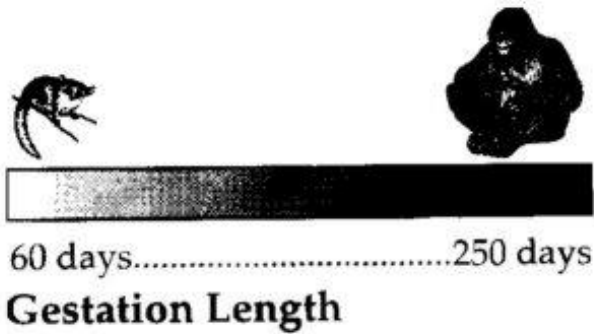

FIGURE 3.11 Primates show striking interspecific differences in many aspects of their life histories.

Základní vlastnosti poloopic

Strepsirhine Features

neúplně uzavřená orbita, divergentní oční osy

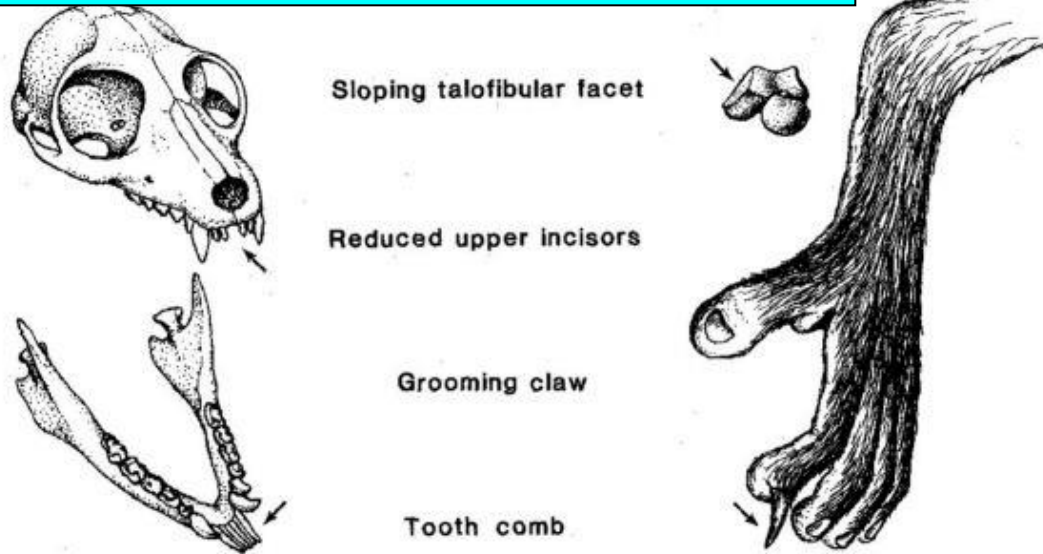

FIGURE 4.4 Distinctive skeletal features of strepsirhine primates: laterally flaring talus, small upper incisors separated by a large cleft, dental tooth comb composed of lower incisors and canines, and grooming claw on the second digit of the foot.

Dlouhé zadní končetiny

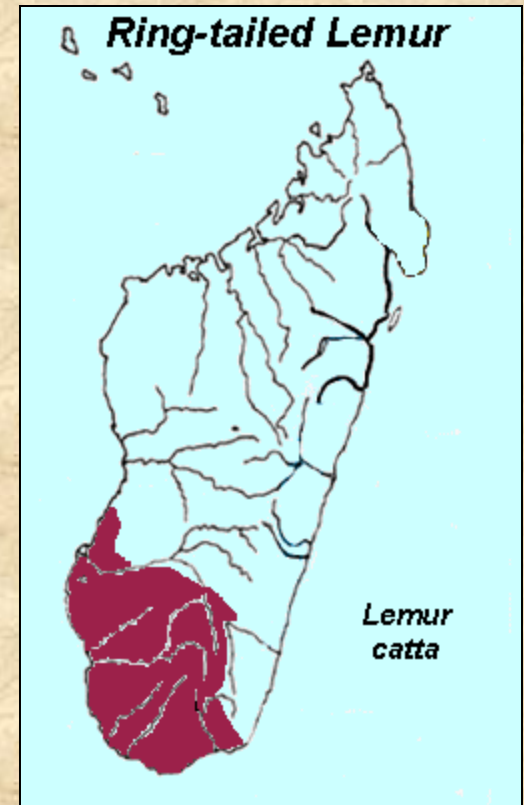
Rhinarium, dlouhé čelisti

Tapetum lucidum
odrazová vrstva
pro noční vidění

Lemur kata - *Lemur catta*

*nejsociálnější druh
lemurovitých*

Základní charakteristiky širokonosých opic

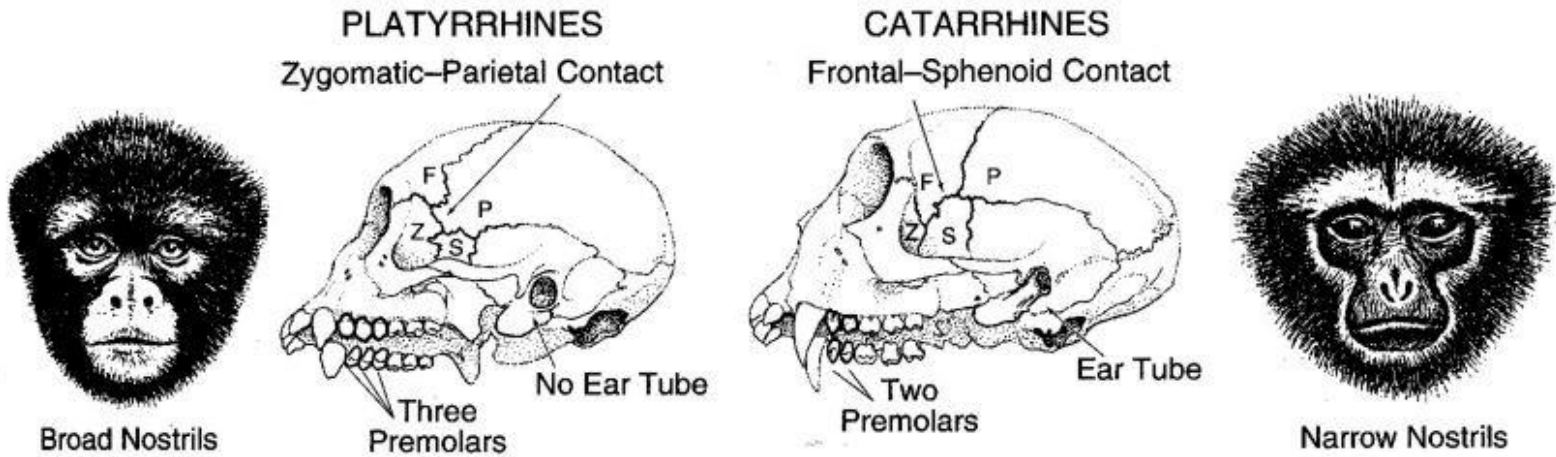
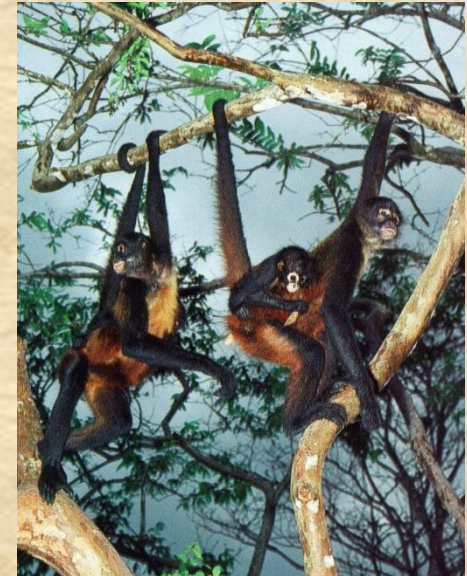

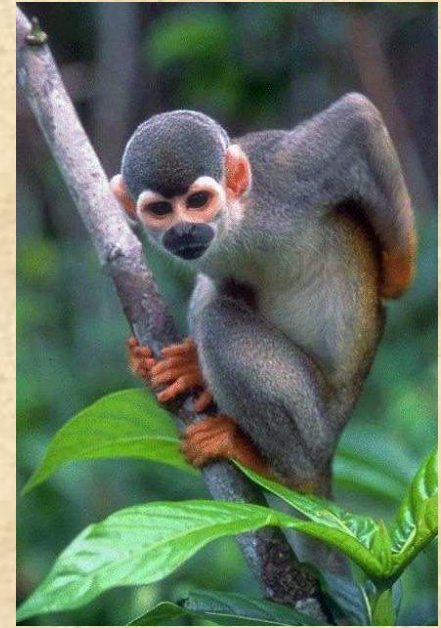
FIGURE 5.4 Skulls of a platyrrhine and a catarrhine, showing some of the features distinguishing these two major groups of anthropoids.

Malpy a kotulové

Malpy

Kotulové

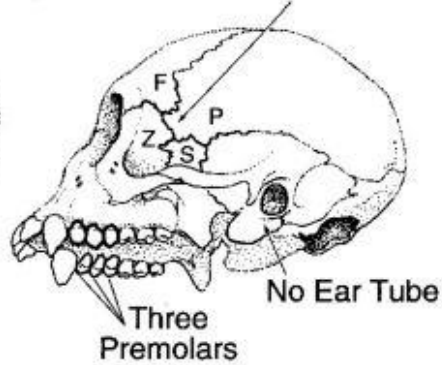

Základní charakteristiky na lebce úzkonosých primátů

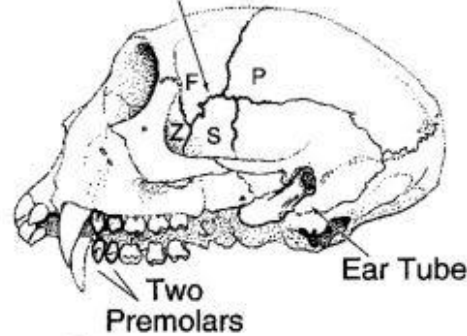
PLATYRRHINES
Zygomatic–Parietal Contact

Broad Nostrils

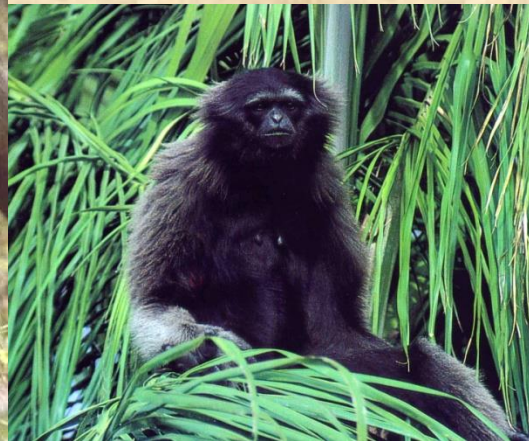

CATARRHINES
Frontal–Sphenoid Contact

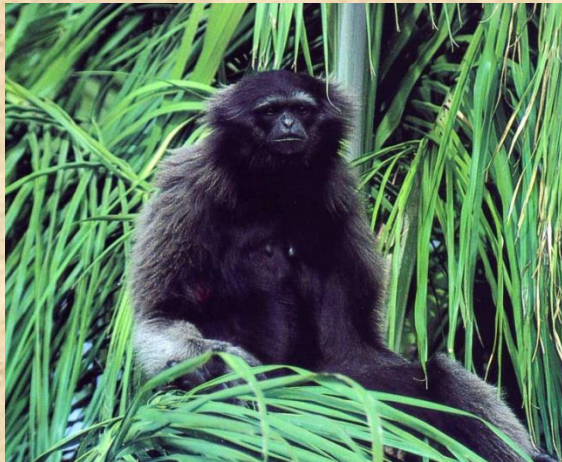

Narrow Nostrils

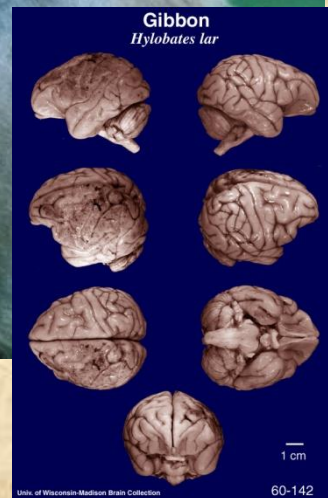
FIGURE 5.4 Skulls of a platyrrhine and a catarrhine, showing some of the features distinguishing these two major groups of anthropoids.

Nadčeled' *Hominoidea*

Gibonovití - charakteristické znaky

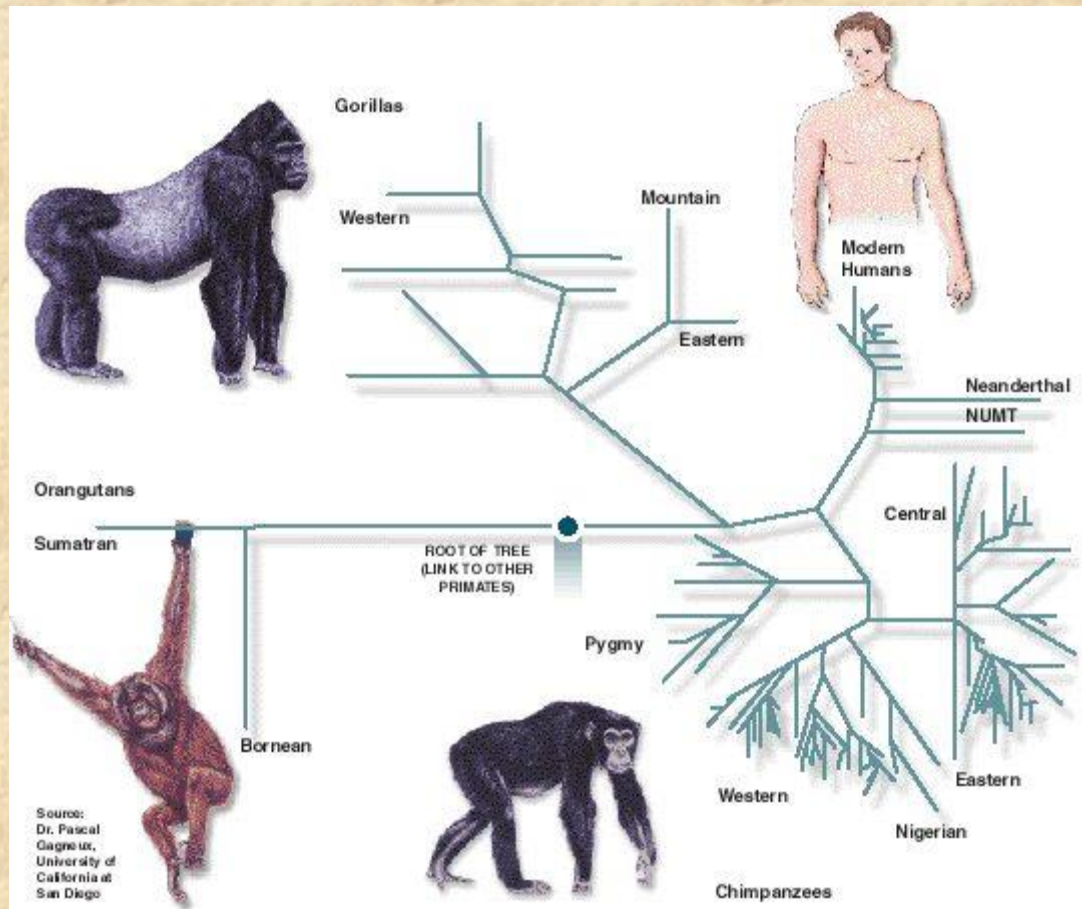

Giboni mají relativně malý méně gyrifikovaný mozek. Mají specializované relativně dlouhé horní končetiny. Velikost těla je srovnatelná s většími opicemi 5 - 15 kg. Žijí v monogamních párech a mají velmi bohatou vokalizaci. Chování je poměrně chudé. Jsou výhradně stromoví a většinu z nich pojídá spíše plody a poměrně velké množství živočišné stravy.

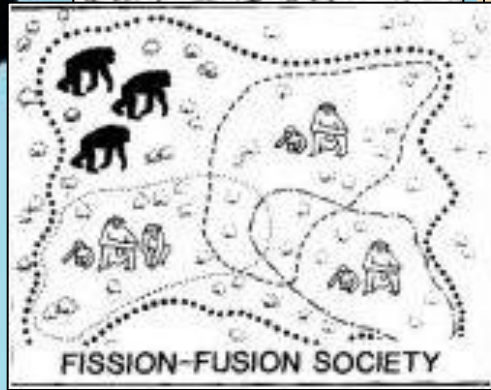
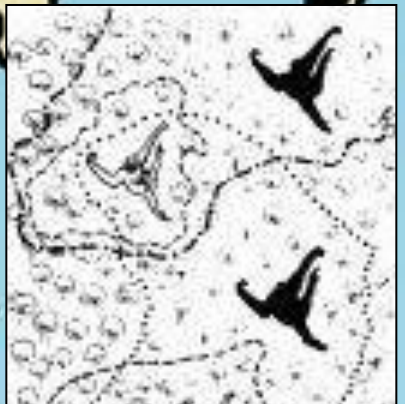
Genetika hominidů – velcí lidoopi a člověk

Všichni velcí lidoopi mají stejný počet 48 chromozomů

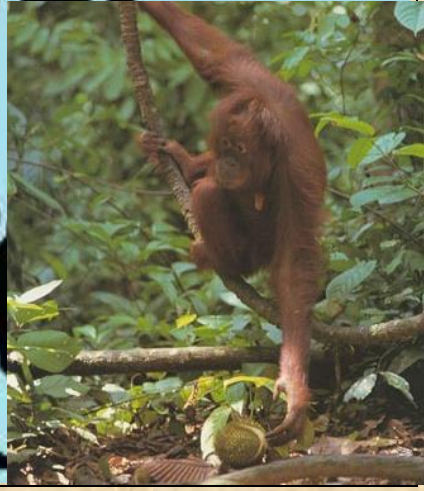
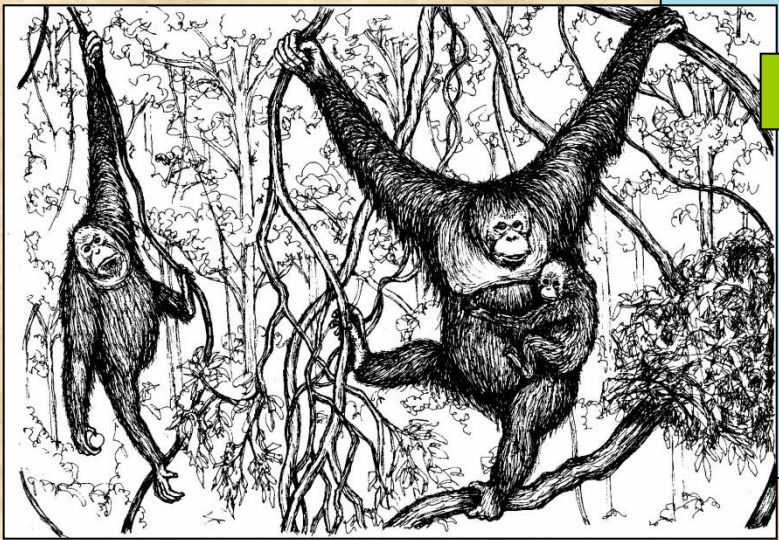

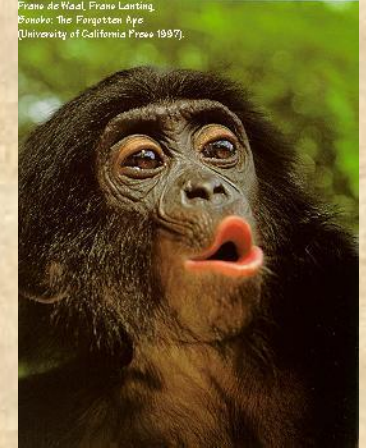
Rod
orangutan
Pongo

Orangutan sundský - *Pongo pygmaeus*

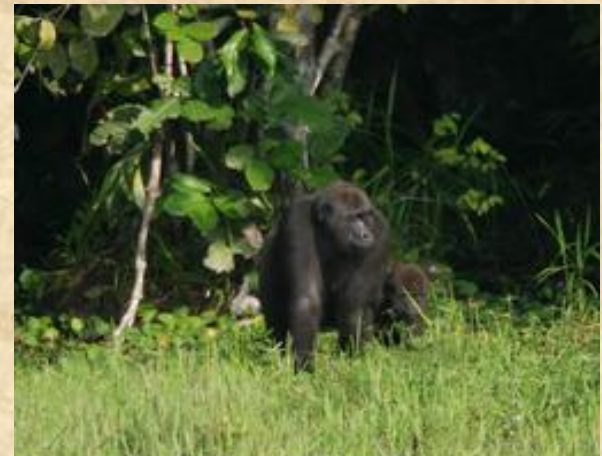
Gorily a šimpanzi – nejstarší nález pouhých 535 000 let

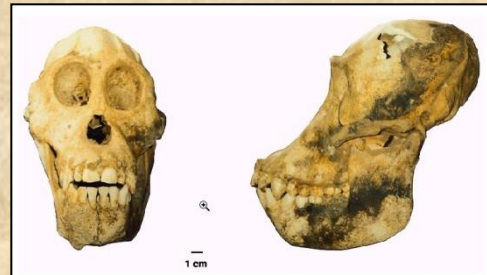
Franz de Waal, Frans Lanting.
Ponoko: The Forgotten Ape.
(University of California Press 1997).

Nástrojové chování goril

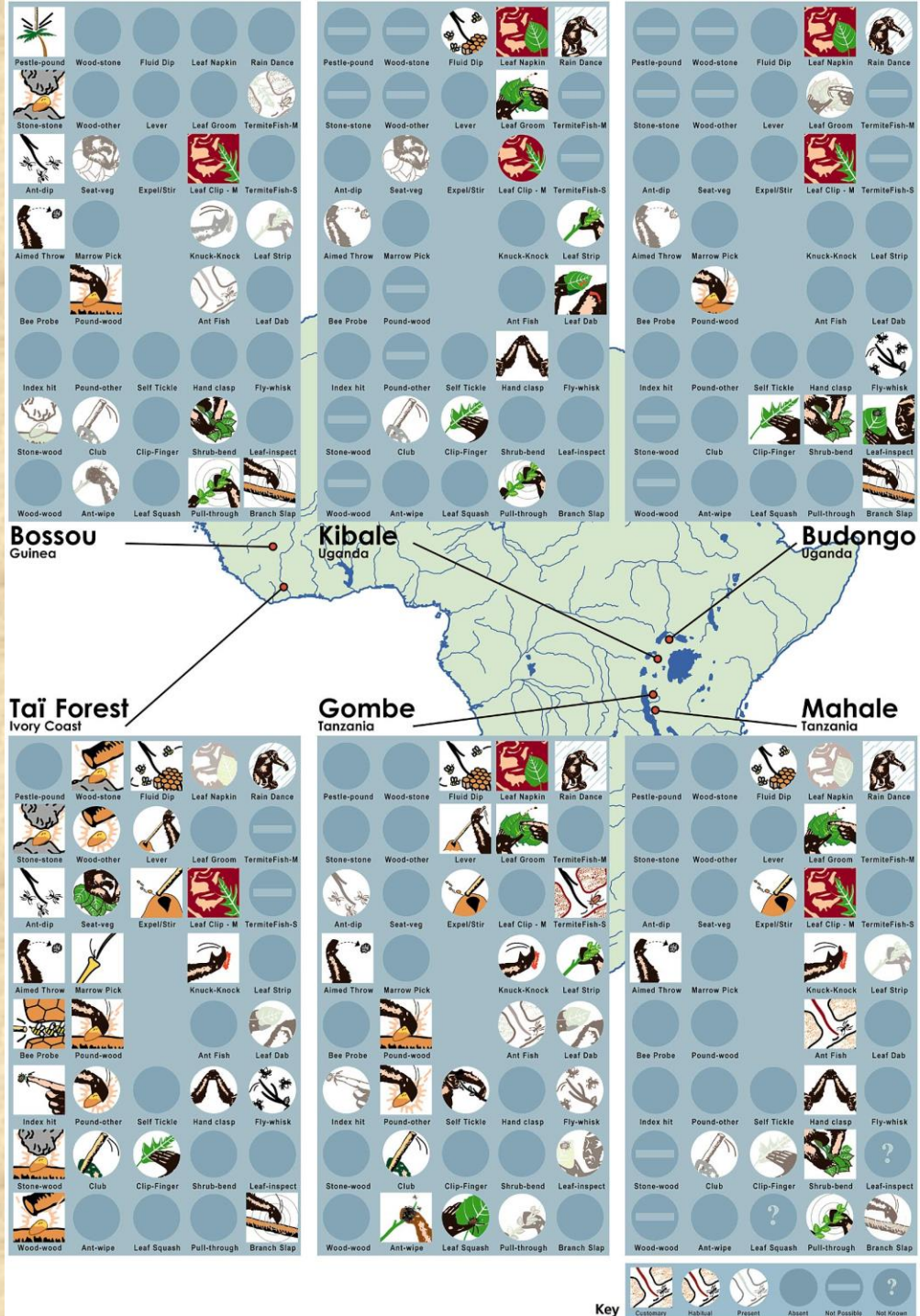

Orangutani – nástroje, voda a lov ryb

Pan troglodytes

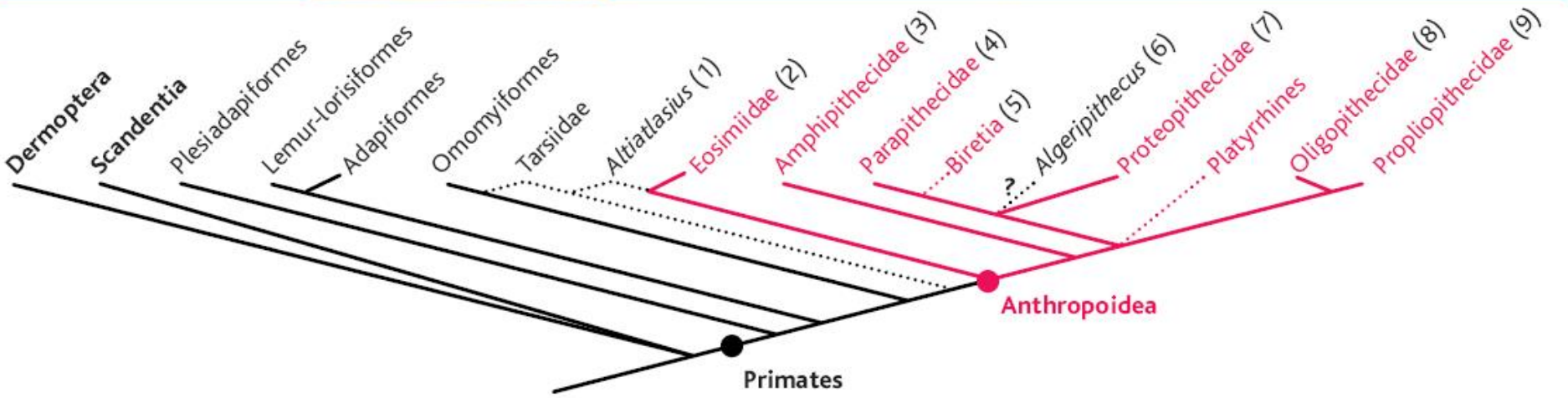
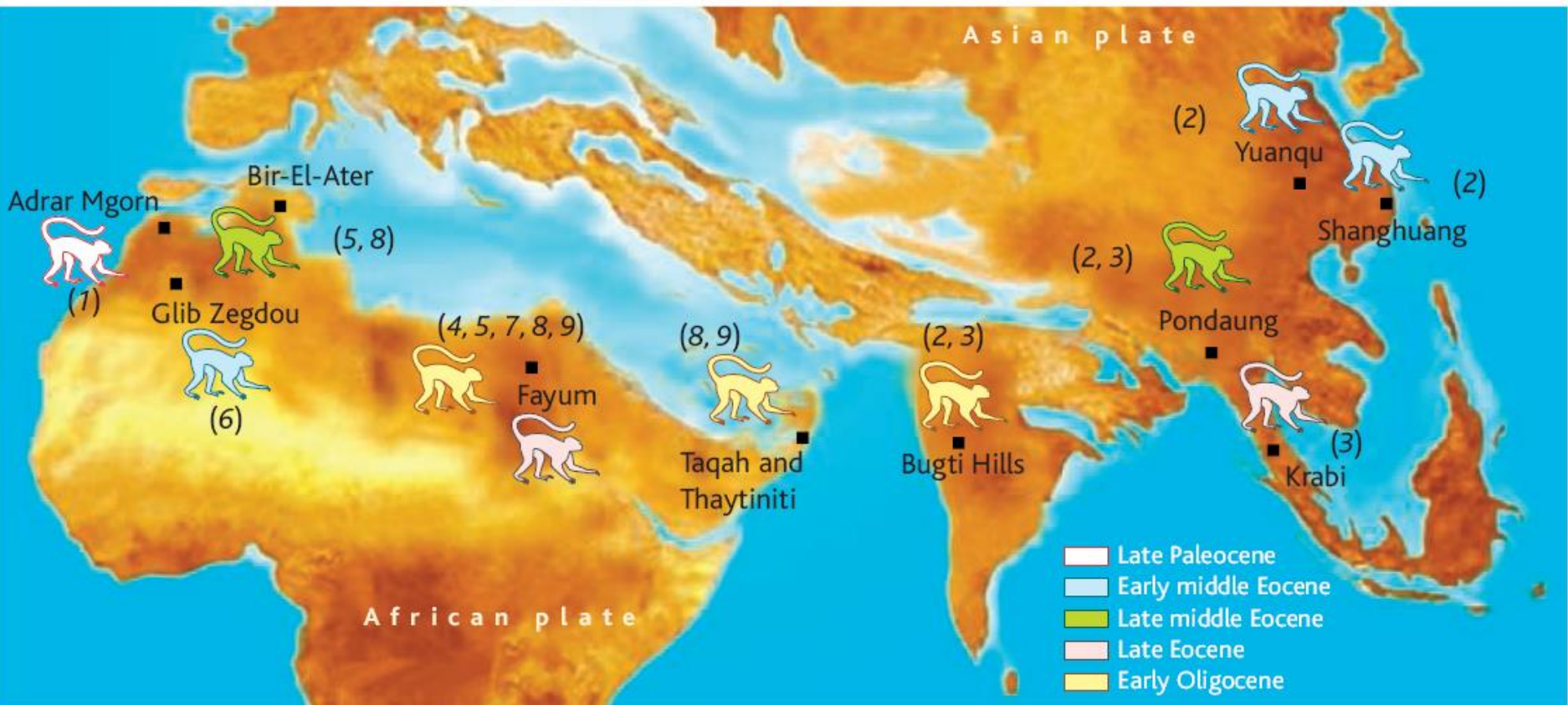
nástrojové chování, tradice a lov

Fongoli savanna Senegal

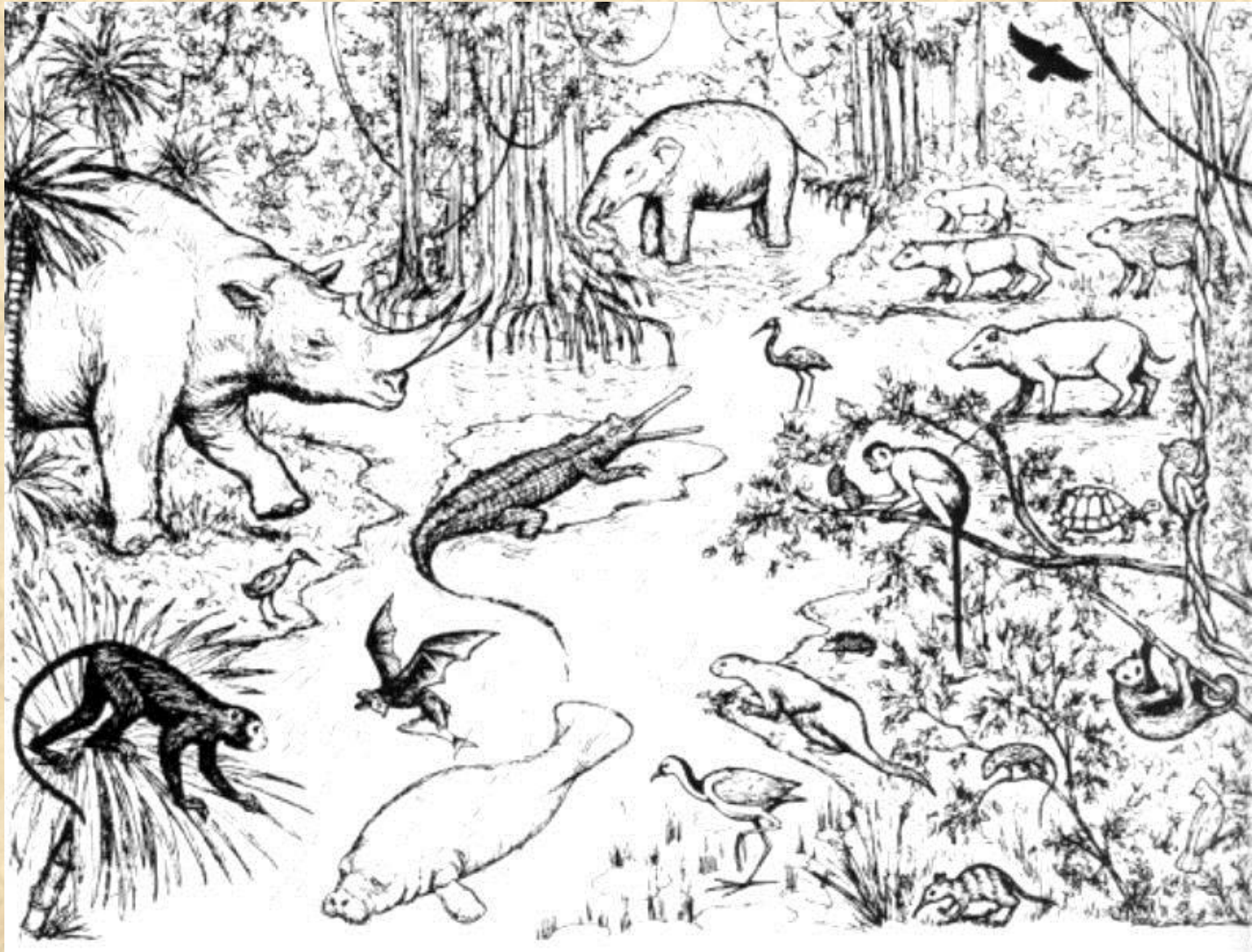
- Šimpanzi loví podle podmínek různou kořist
- Používají sady nástrojů a mohou jimi i lovit – totéž i orangutani sumaterští
- Mají velmi složité chování – klamou a manipulují
- Nebojí se vody ani ohně
- V případě nutnosti mohou obývat i jeskyně
- Mohou řešit i velmi složité úlohy a sociální situace, komunikují, ale problém vždy řeší přísně pragmaticky

Early anthropoids. (Top) Paleogeographic reconstruction of South Asia and North Africa at the mid-Paleogene showing the

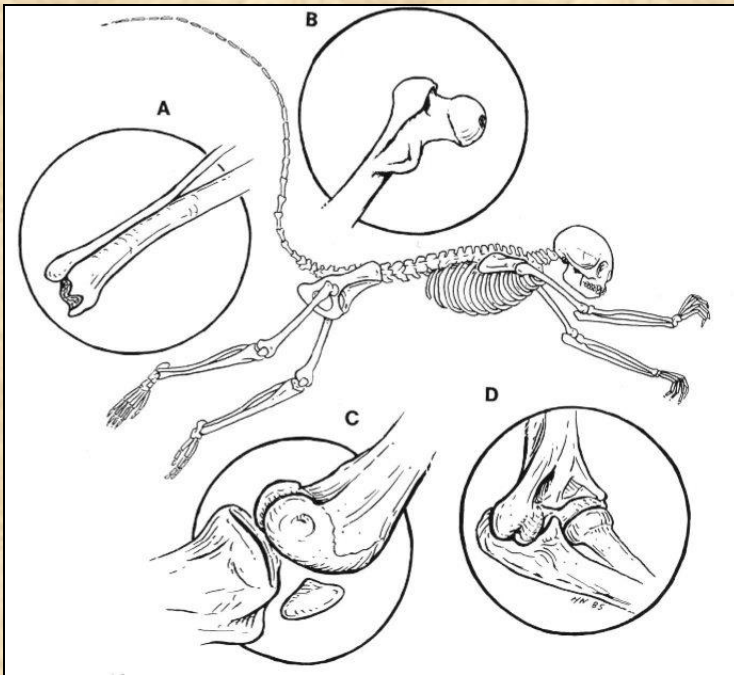

Oligocénní *Anthropoidea* - Fayum

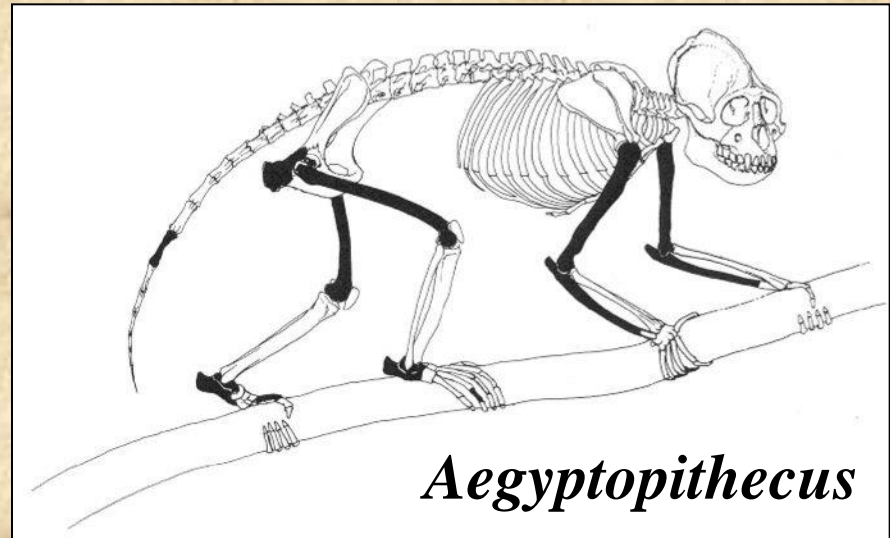
Adapidae a první zástupci nadčeledi Hominoidea

Parapithecoidea čeleď Parapithecidae

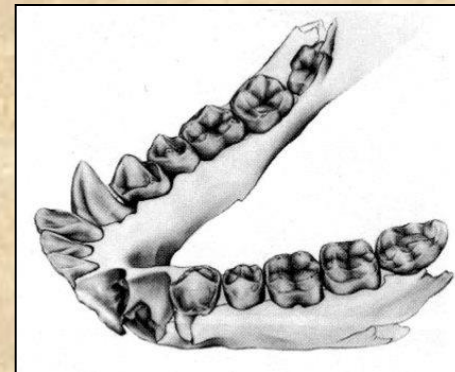

Apidium

Hominoidea čeleď Propliopithecidae

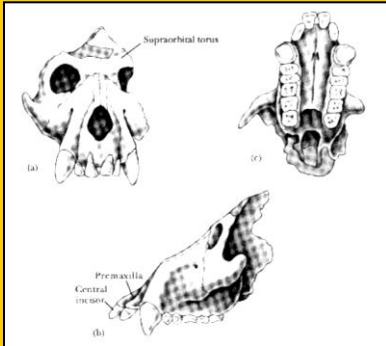
Aegyptopithecus

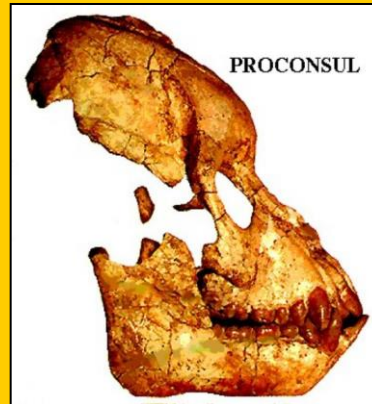
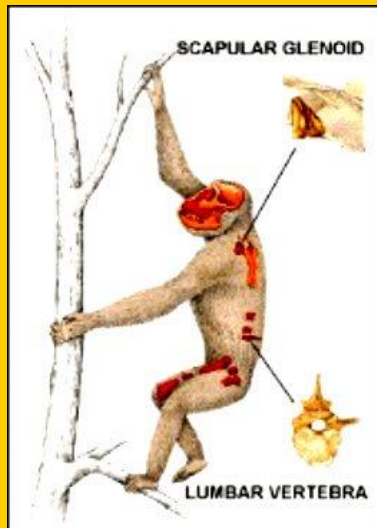
Propliopithecus

Adaptivní radiace hominoidů na konci oligocénu: Vznik lidoopů a opic

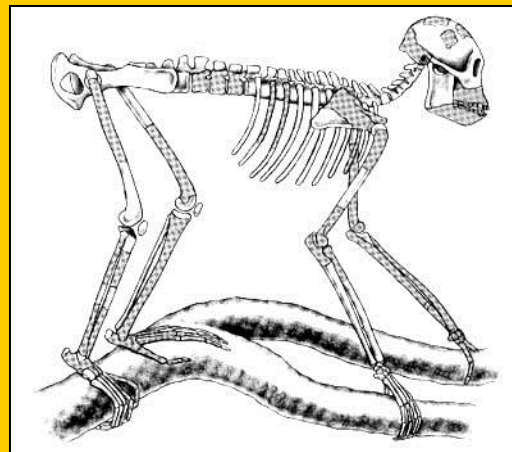
velkočeleď *Hominidea*

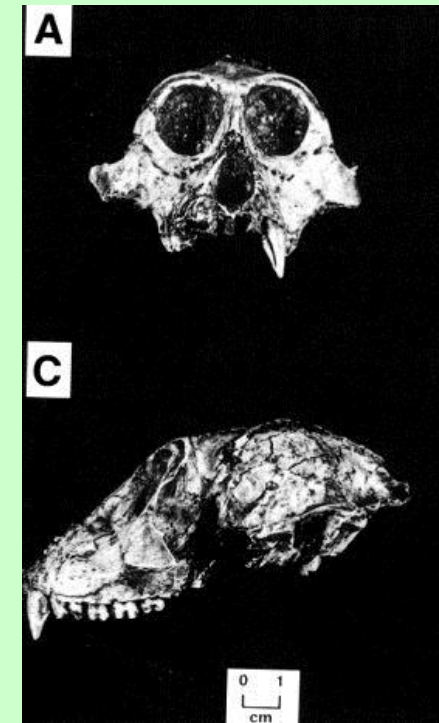
Hominioidea
Afropithecidae

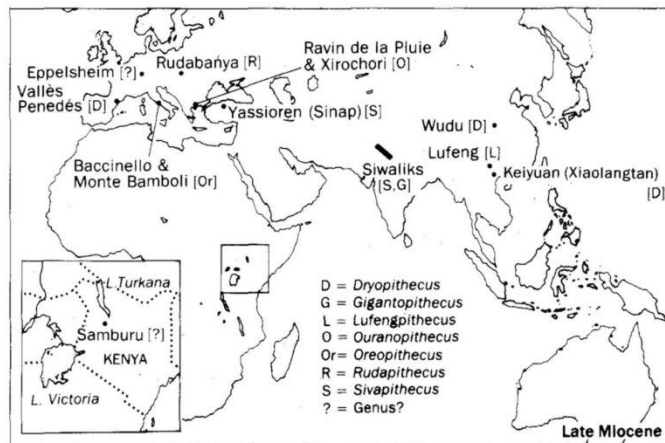
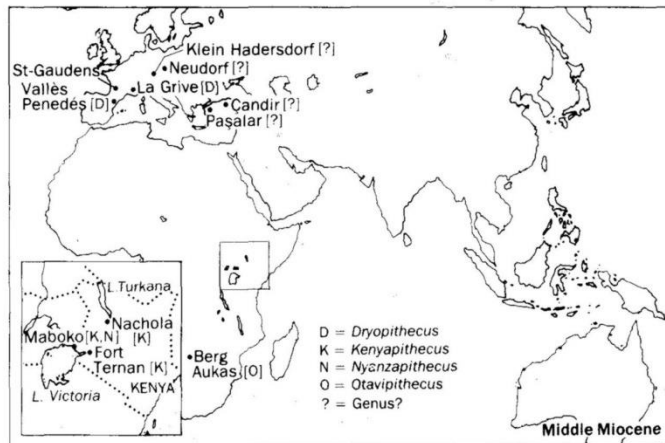
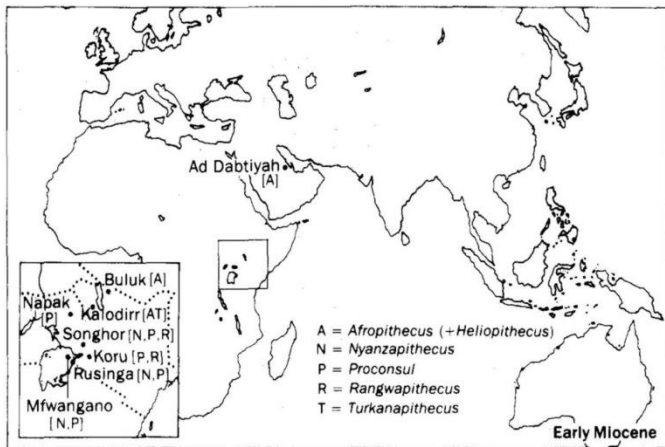
Proconsuloidea

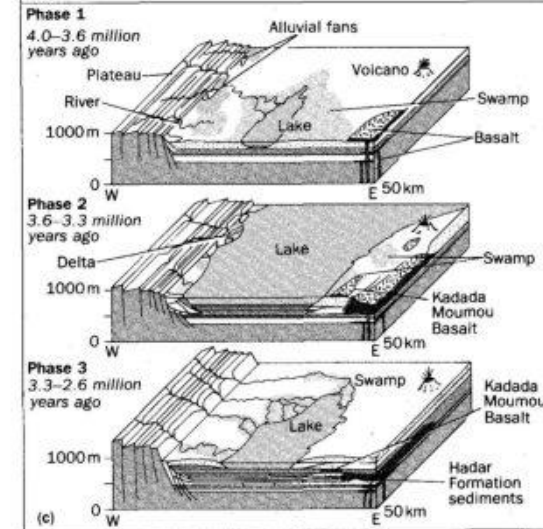
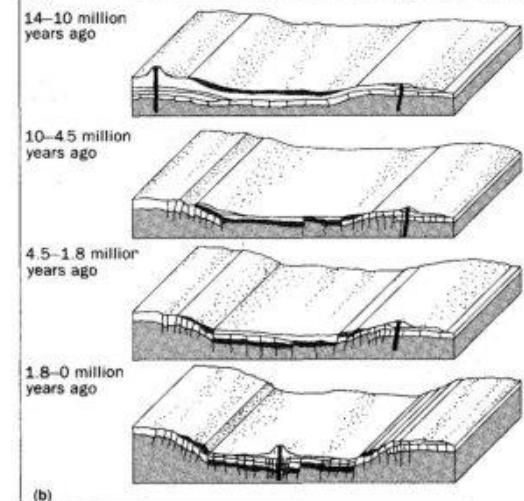
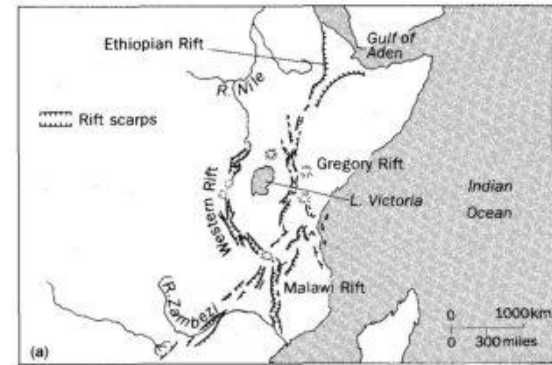
Cercopithecoidea

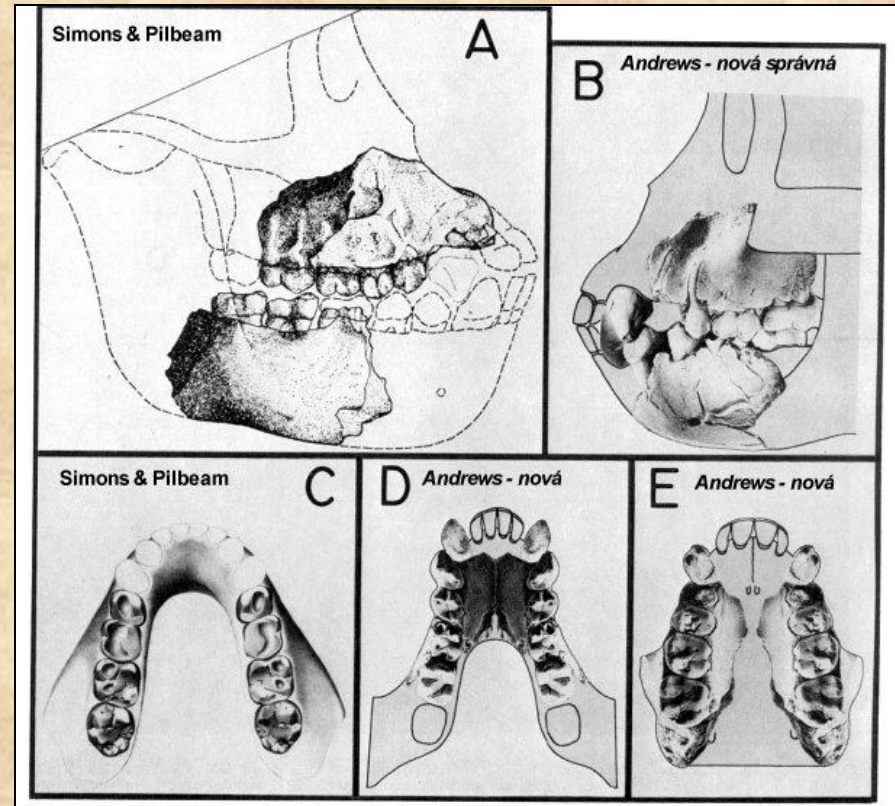
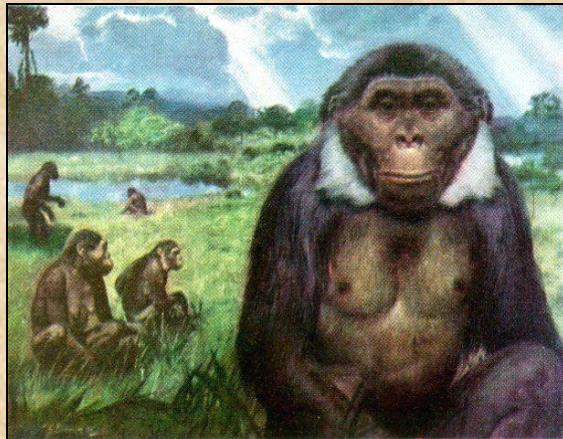
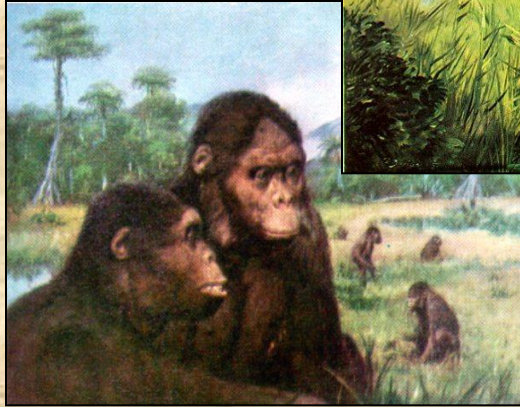
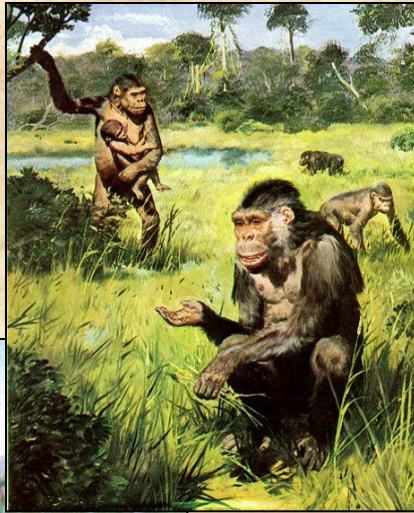
Viktoriapithecidae
Ocasatí úzkonosí
primáti - praopice

Evoluční a biogeografické trendy v miocénu

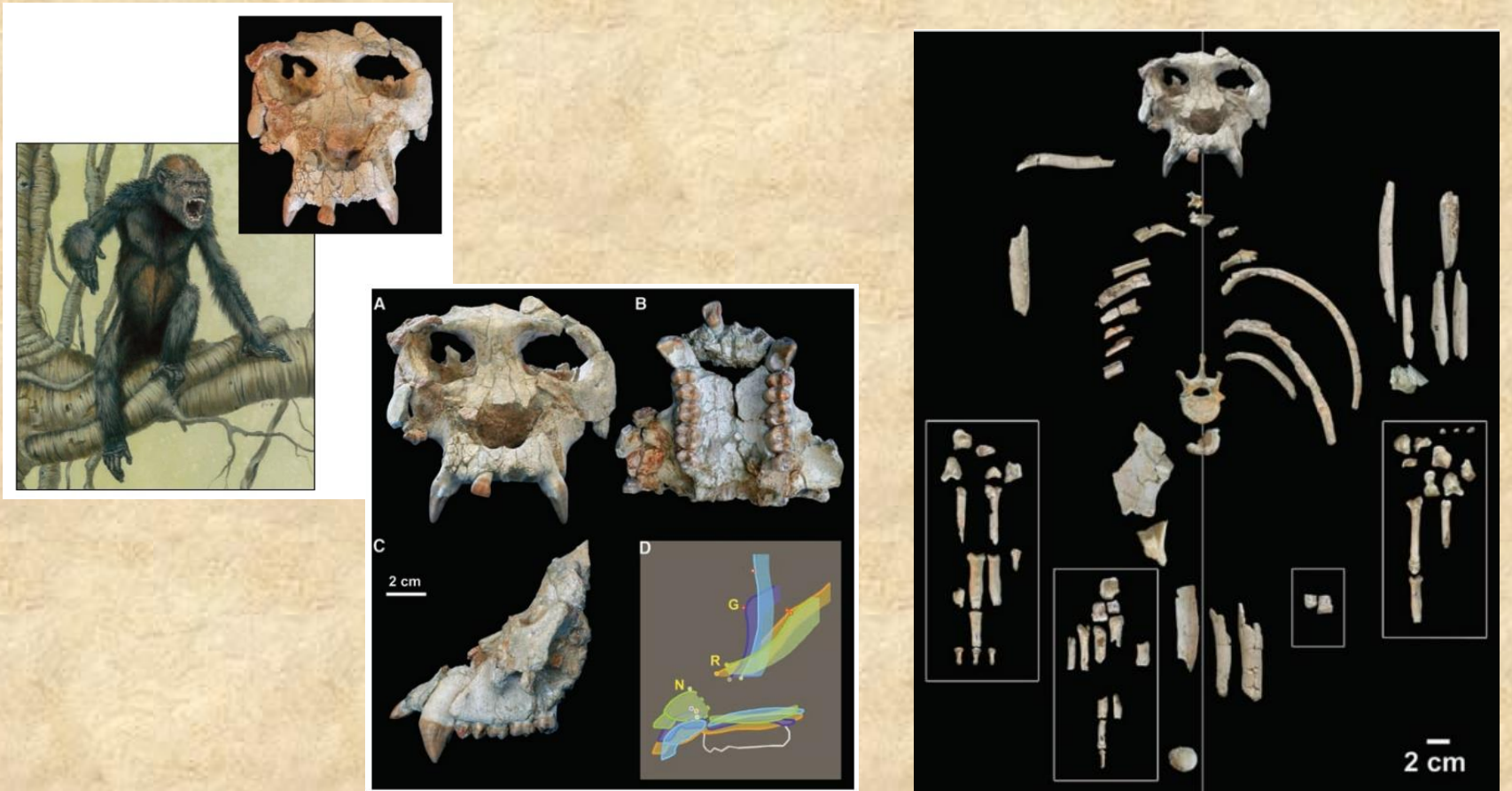
Případ *Ramapithecus*

Teorie sedících pojídačů semen C. Jollyho
Lidský chrup, krátké čelisti a pohyblivý palec ruky vznikl v důsledku intenzivního sbírání semen
Tato teorie je ekologicky neodůvodnitelná
a nemá naprosto žádné paleontologické důkazy

Pierolapithecus catalaunicus

ze středního miocénu je praprapředek homininů Evropy,
Afriky i Asie

Dryopitéci - hominidé před hominidy

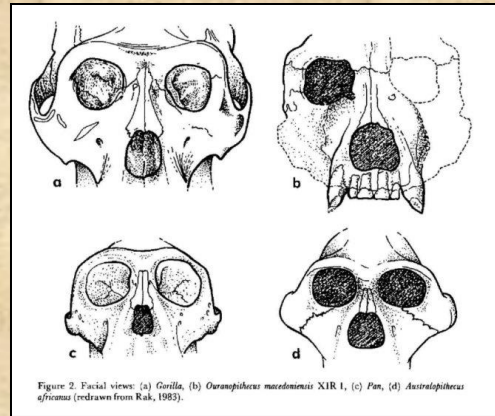
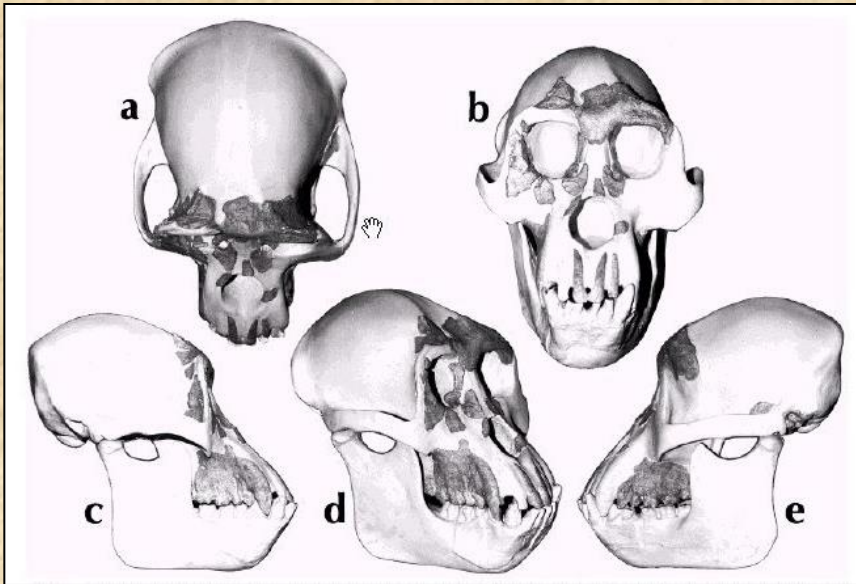
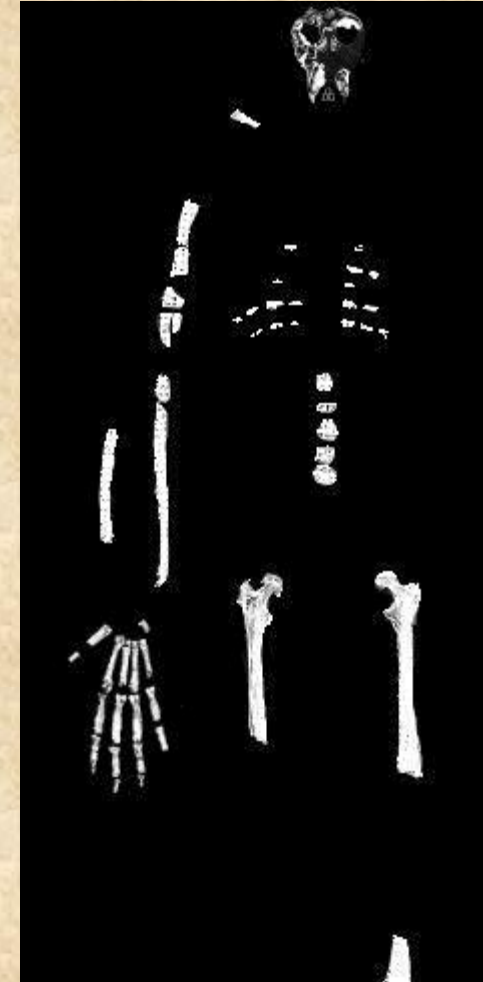
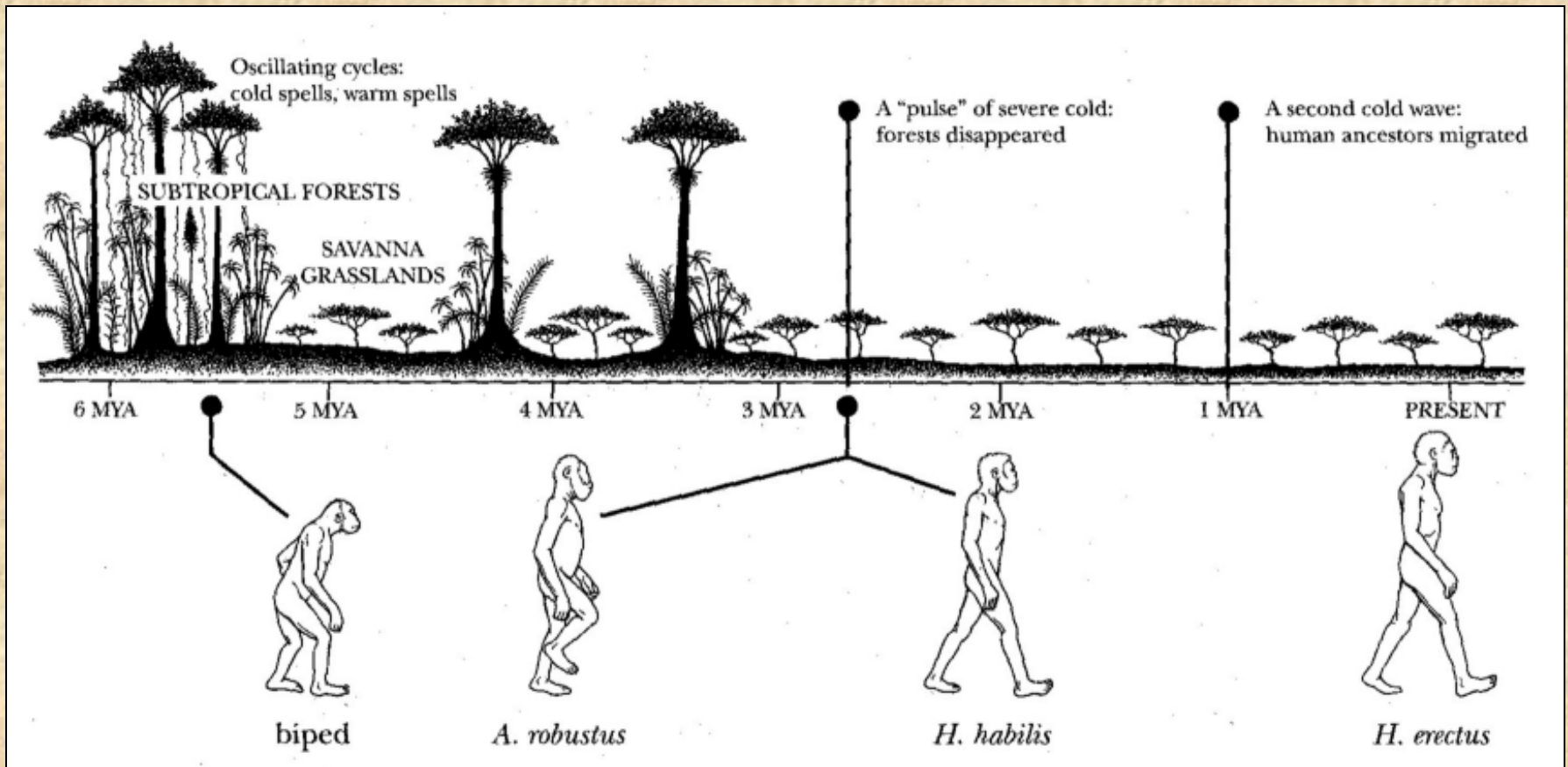

Figure 2. Facial views: (a) *Gorilla*, (b) *Orrorinipithecus macedonensis* XIR 1, (c) *Pan*, (d) *Australopithecus africanus* (redrawn from Rab, 1993).

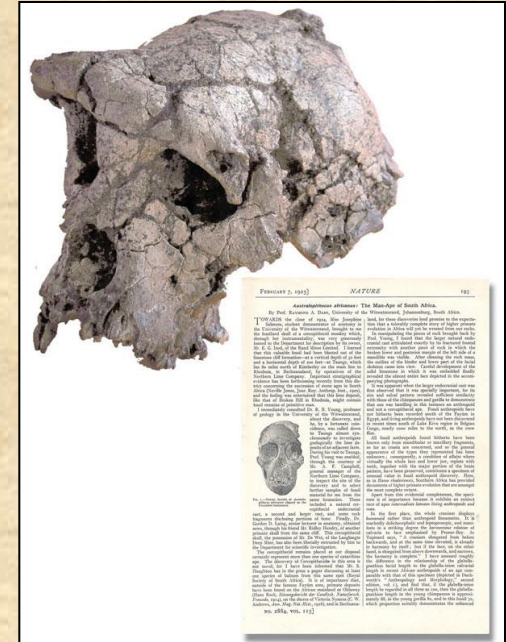
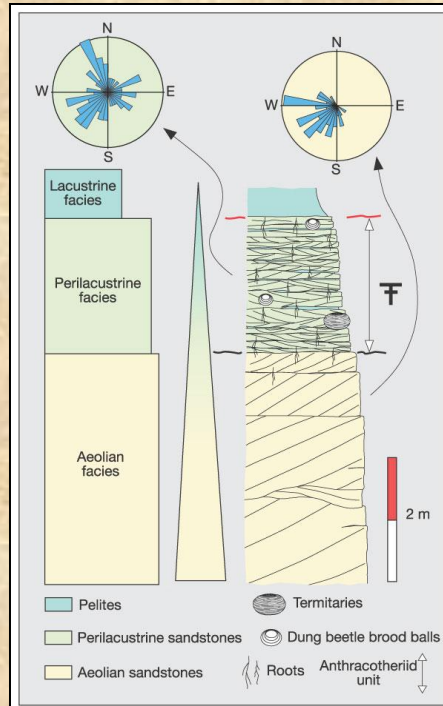
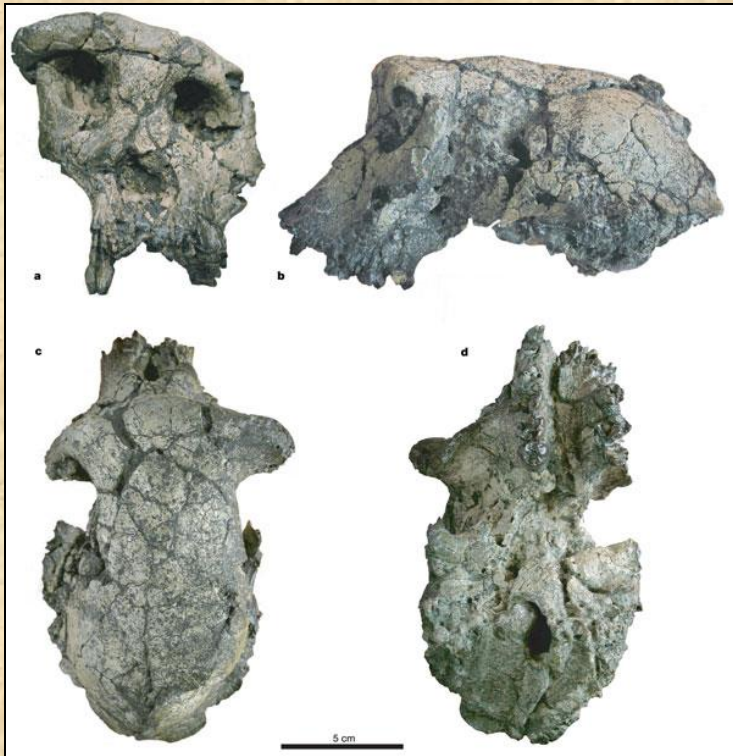
Dryopitéci měli velký mozek
podle 3D rekonstrukce samice - 320 cm²
Měli diferencovanou funkci končetin
D. laietanus měl velmi dlouhé paže
a velké ruce jako orangutani
Stejně jako *Orrorinipithecus* měli již některé
znaky na lebce i skeletu podobné hominidům

Ekologické podmínky při vzniku a evoluci hominidů – Mesinské krize a evoluce homininů

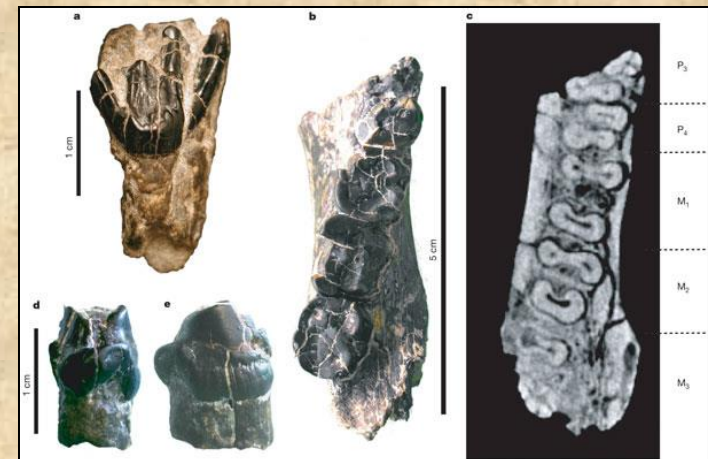

Sahelanthropus tchadensis - první hominin

- Sahelantrop - 6 - 6,5 milionu let
- Špičáky nebyly zaostřovány jako u šimpanze
- Týlní otvor posunut dopředu
- Obličejový skelet je poměrně vertikálně stavěný
- Mohutný nadočnicový val

Co je skutečným kritériem pro hominina? *Orrorin tugenensis* - Millenium Man

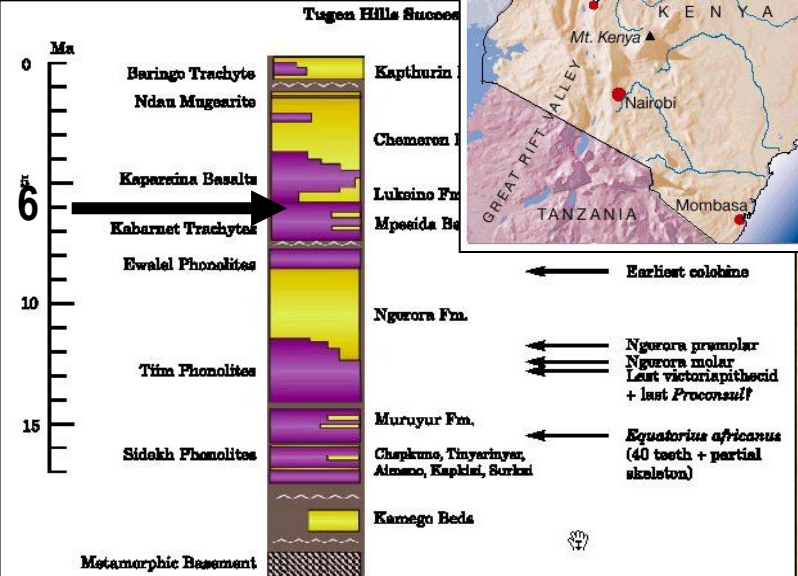
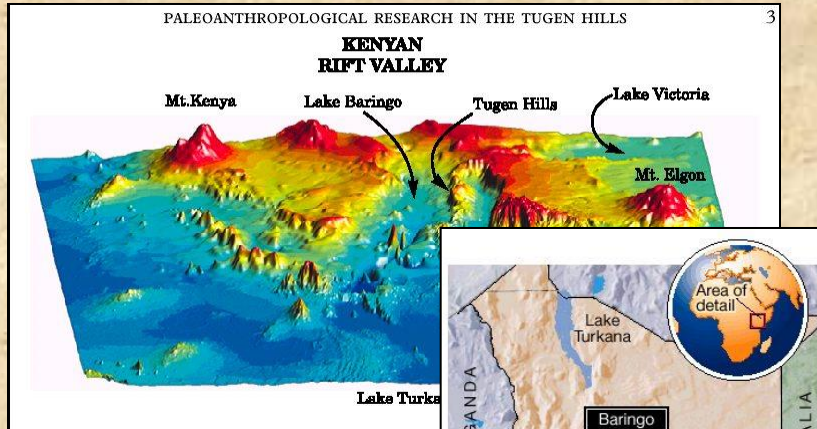
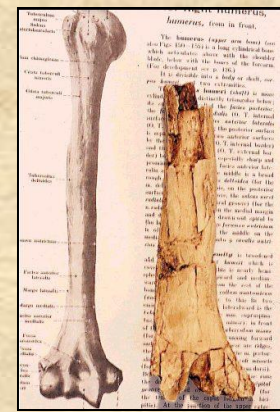
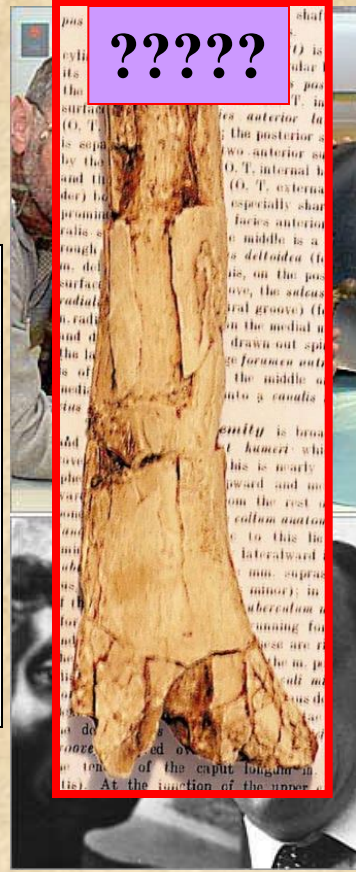

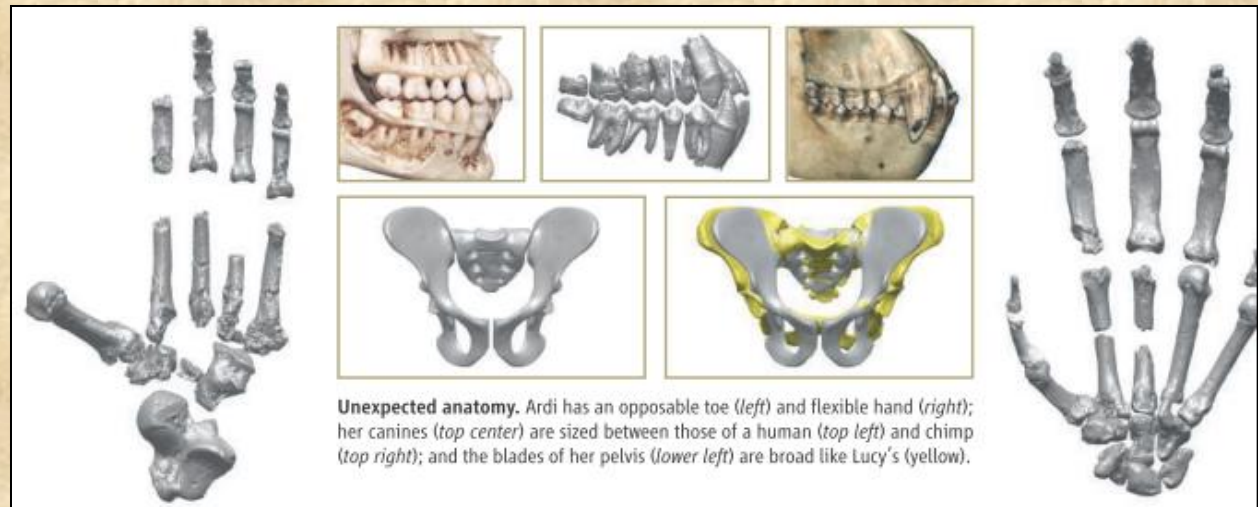
Figure 2. Stratigraphic succession through the Tugen Hills.

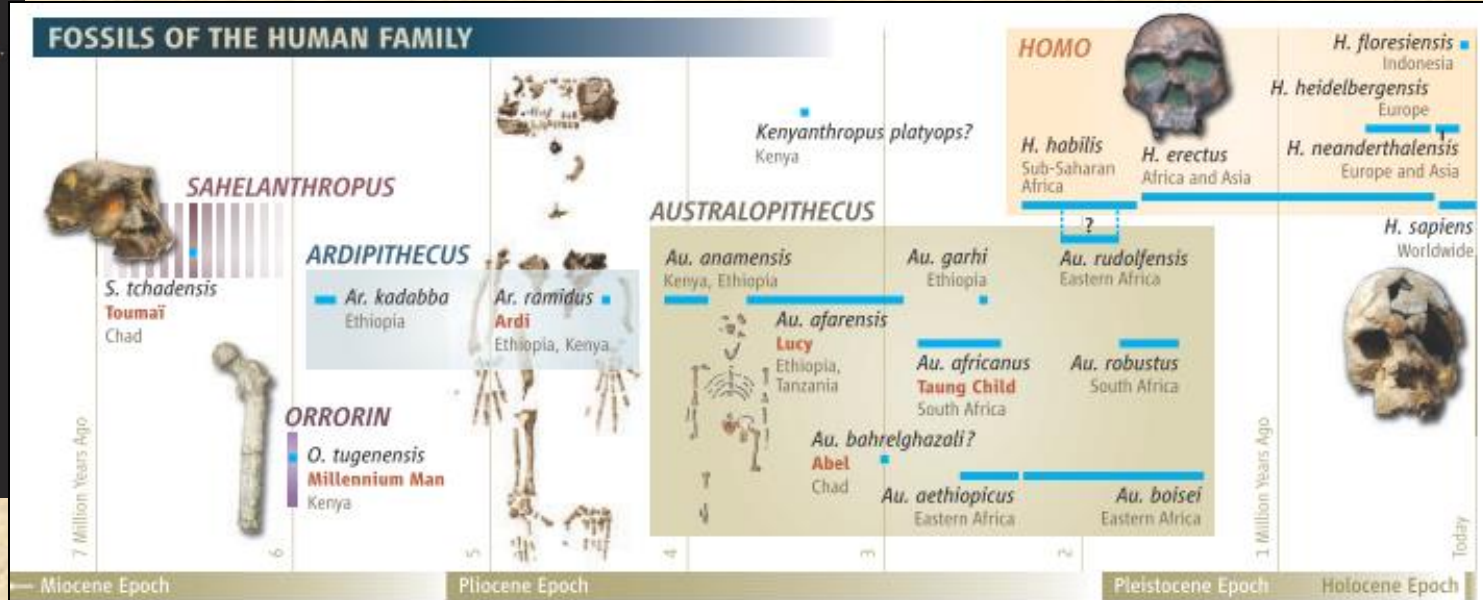
**Není prokázána bipedie
Zuby mají lidoopí charakter**

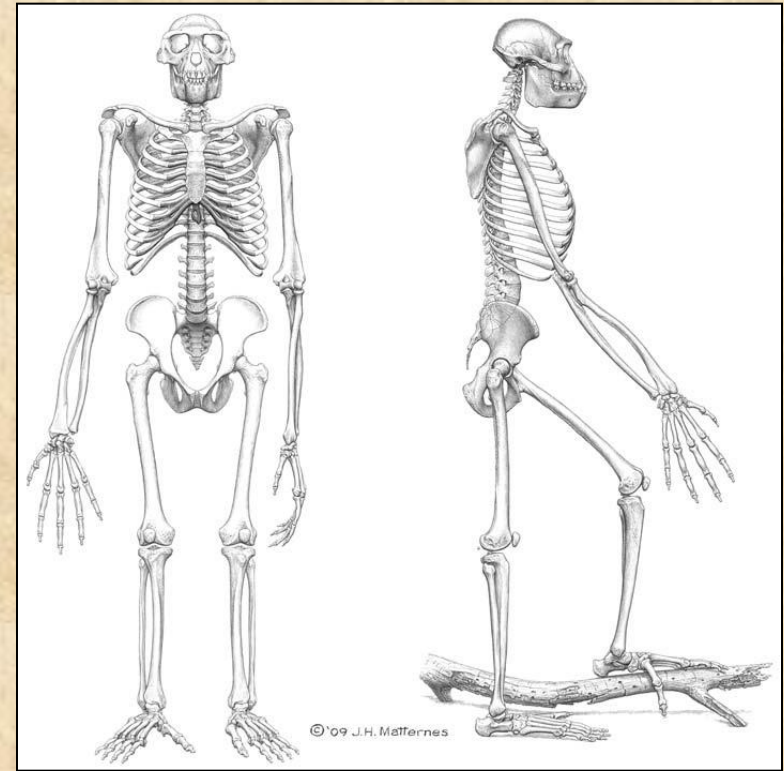
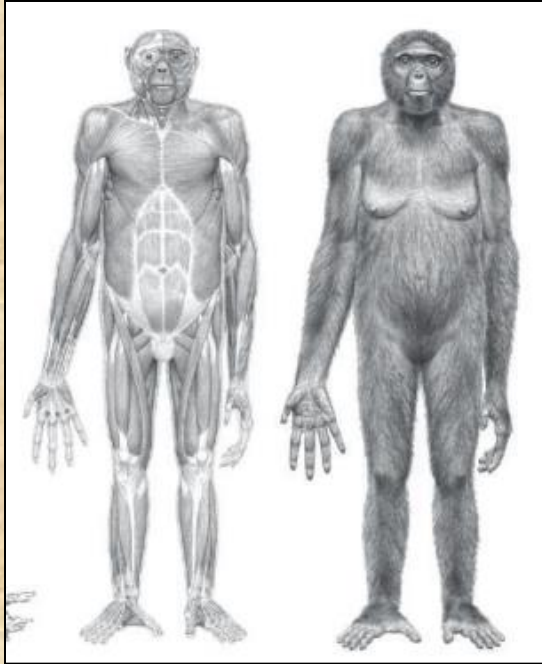
Ardipithecus ramidus

FOSSILS OF THE HUMAN FAMILY

Ardipithecus ramidus

	Výška	Hmotnost	BMI	Rohrer
Flores LB1	112,1	30,3	24,11	2,151
Flores LB1	115,0	31,0	23,44	2,038
Ardi Science	120,0	50,5	35,07	2,923
Ardi	122,8	34,5	22,86	1,861
Ardi	122,8	33,1	21,93	1,785
Ardi	126,2	35,0	21,97	1,741
Ardi	129,6	38,0	22,63	1,747
Bouri	130,6	38,0	22,29	1,707
Pan troglodytes	115,0	45,0	34,03	2,959

Porovnání lebky ardipitéka, sahelantropa a šimpanze

